Масса а мехкашкара пролетараш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО
свет

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областен комитета а Шолжа-гIалан горкома а, Нохч-ГIалгIай АССР-а оргкомитета а Шолжа-гIалан къахьегамхой депутатий Совета а орган

Кхьра 9 Октябрь 1957 шу
30 (2145)
Мах 20 кеп.

БIарг санна лорабе социалистически боахам

Вай Коммунистически партеси правительствоси боккха теркам а йоакхо а ярца Сийлахь-йоккха Октябрьски революци яьнначул тIехьагIа дIададахача шовзткъа шера чIоагIа дегIабенаб СССР-а халкъа боахам а низ а, лакхденнад наьха вахара хьалаш, культура. Из къаьгга хьагойт укх цифраша: промышленни продукцен объем 1913-ча шерца нийсйича 1957-ча шера 33-зза дуккагI я. 1957-ча шера СССР-е 1577 эзар тракторий, 385 эзар ялатий комбайни, 631 эзар грузови автомобилаш я, хIаьта алхха цхьан, 1957-ча шера юкъереи лакхереи образованеш йолаш 770 эзар специалист ара а хийцав Советски Союзе.

СССР-а социалистически общественни боахам революци яьнначул тIехьагIа дегIабар хьахьокх хIанз вай Мехка 200 эзарнел совх промышленни предприятеши, 5 эзарнел совх совхозаши, 9 эзарнел совх машино-тракторни станцеши, 90 эзар гаргга колхозаши, 14 эзарнел совх промыслови артелаши, 23 эзар потребительски кооперацен обществоши хиларо.

Сийлахь-йоккха Октябрьски революци яьнначул тIехьагIа чIоагIа дегIаечай СССР-а экономика. Промышленни продукци арахецара дукха хана денз йIаьхий йолаш хьайоагIача Францели Англели хьалхаяьннай СССР. Касттача хана хIара саг сиха лаьрхIа промышленнии юрта боахамеи продукцеш арахецара йIаьхегIа йолча капиталистически паччахьалкхен — США-н тIехьакхеро вай паччахьалкхен хьал а наьха торо а лакх дергда, хIаьта советски общество коммунизмана гарга а югаргъя.

Социалистически общественни боахам — пролетарски революцеси болхлой классои хьалдарашкара орудеши производствaн средстваши хьа а яьха, къахьегарашта елар эксплуатаци дIа а яьккха, паччахьалкхен хьали наьха вахари тоаде а царга пайда эцийта а Iалашбаь боахам ба.

Укх тIехьарча 3—4 шерашка араяьннача ССКП пленума постановленеша а ССКП XX-ча съезда соцамаша а къаьга хьахьокх партеси правительствоси вай езача Даьхен хьал а наьха вахар а тоадарна еш йола йоакхо.

СССР-а конституцес хIара гражданин декхарийла ву, из боккхача лоархIамера а саг тIакховда бокъо йоацаш а хиларга хьажжа, социалистически боахам чIоагIбе а лорабе а. Конституце иштта белгалдаьккхад общественни рузкъана тIаккхувдараш халкъа мостагIий хилар а законах уж бехктокхамга оза безалга а.

Масса хана социалистически боахам лорабара гIулакхa теркам беш а цун боккха лоархIам беш а хиннай Коммунистически парти а, цун Сийлахь-воккха баьчча В. И. Ленин а, Советски правительство а.

Социалистически праван лоархIамегIа долча декхарех-декхар да социалистически боахам лорабар.

Социалистически рузкъа лорадар, социалистически паччахьалкхен керттерча гIулакххех гIулакх да. Социалистически боахам лорабар, дегIабоалабар ларттIа дIа а хьош, наха хьийга къа дуаш а базараш еш а бIаьхий хила гIерташ, капитализмах юхедисаь харцахьара гIулакхаш леладерашца къовсам а лоаттабеш, шин махулла халкъа боахам сов а боккх паччахьалкхен финансови дисциплина чIоагIъю вай партеси правительствоси.

Революци яьнначул тIехьагIа 1917 шера халкъан Комиссарий Совето нахага даьча кхайкарал тIа яздьдар В. И. Ленина: «Леладе, лораде латта, ялат, фабрикаш, орудеш, продукташ, транспорт бIарг санна — из хIанзчул тIехьагIа дерригa шун, халкъа юкъара рузкъа да» (В. И. Ленин. Соч., том 26, оагIув 266).

Социалистически общественни боахами наьха шоай доалахьара имуществои лораярна боккха лорхIам болаш да «Паччахьалкхен общественни боахами наьха доалахьара имуществои лечкъа ерашца лоаттабу къовсам чIоагIбарах» дола 1-ча январа 1955-ча шера араьнна СССР-а Лакхерча Совета Президиума указ.

Халкъа боахама доккхий зенаш ду хIанз а вай мехка, цхьаццайолча моттигашка деча къоалаша. Социалистически общественни боахам, В. И. Ленина яьххача бесса, масса сага юкъар ба, хIаьта масса сага зене да къоалаши, кхом боцаш боахам лелабари.

Вай Нохч-ГIалгIай АССР-а а нийслу цу тайпара харцахьара гIулакххаш.

«Ингушски совхозе» (директор новкъ. Аликов) доакъар лорадар гIулакх ларттIа дIаоттадаь ца хиларах, управляющи Ходиков дакъа а волаш (цо записказ а телаш) доакъар лечкъадеш моттигаш нийсъеннай.

«Надтеречни совхозе» 3-ча отделене доакъар а ялат а лечкъадаьд. Совхоза директор новкъ. Маринюк из теркал а ца деш, къуй бехктокхаме а ца озаш Iийнав.

Шалински районерча «Красное знамя» яхача колхоза шофера Крохотинаи, сторожа Горовенканеи колхоза мукх лочкъабарагI судаш яьй. МагIалбикерча районе Вознесенски яхача юртара тика йихьачарна а яьй судаш. Назрановски районе а совхозашка я доакъар а ялата а лечкъадеш моттигаш.

Партийнии, советскии, профсоюзнии, комсомольскии болхлой декхарийла ба махулла социалистически общественни боахам наьха юкъара хиларах а, из лорабе безарах а нах дIакхетабе.

ЧIоагIа лоархIам болаш материальни бехктокхамерча гIулакххашкеи, хьаттарашкеи, кхыдола общественни боахамаш лорадеи тешаме нах оттабе беза.

Прокуратуреи, судеи, милицени органаш декхарийла я социалистически, юкъарча боахама а наьха шоай доалахьарча имуществона а кулгаш тIаккхувдадерашца, царна цхьанна тайпара гешт а ца деш, хаддaнза къовсам лоаттабе.

Iалаьмате боккха лоархIам болаш да производстве а юрта боахамашка а хIаман кхом бар. Масала, Советски Союзе мел йолча совхозашка хьадоаккхача хIара килограмма ялатага дIадода ахча цхьа кепиг кIезигдича, цо гIулакхо паччахьалкхен шера 50 миллионал совх сома пайда лу. БIаь тIадам бензинах 4 килограмм хул. Деннеи бийсаннеи секундах цхьацца тIадам Iолегача хIаманчура 4 кг бензин Iодода. Цхьан килограмм бензинаца 30 кг чон лоаладе, е «ПО-2» яхача самолетаца 4 километр никъ бе, е самоходни комбайнаца 0,1 гектар ялат чуэца йиш я.

Партийни, советски профсоюзнии, комсомольскии, боахамийи организацей кулгалхой а берригa советски гражданаш а декхарийла ба Коммунистически общество оттаярнеи адамий вахар тоадарнеи хоздарнеи эшаш бола социалистически боахам бIарг мо лорабе а махулла дегIабоалабе а.

ХьажкIаш чуэцара хьалхле яьккхар

Вай республикерча юртбоахаман культураштa юкъе лоархIаме моттиг дIалоацаш а дуккха а къахьега дезаш а культура я хьажкIаш.

Дика хьийкъа хьажкIаш я МагIалбикерча «Ингушски» яхача совхоза кхашка.

Октябрьски социалистически революцен 40 шу дизара сийна социалистически яхье а баьнна доккхий толамаш даьхад совхоза цхьайолча отделенеша а бригадаша а.

Совхоза 4-ча отделенен болхлой хьажкIаш чуийца баьннаб, цар балха 12 дийнахьа 340 гектара тIара хьажкIаш чуийцар.

Цу отделенен юкъе а я хьалхле лелаеш № 1 йола бригада (бригадир новкъ. Березов Кахарман). Цу бригаде болх беш дукkхача къамий нах ба: гIалгIай, нохчий, хIирий, гIумкий, эрсий иштта кхыбараш а. Берригаш а цхьабарт болаш, вIаший новкъостал деш, ха ца къовсаш балхаш деш ба уж. 64 шу даьннача Богатырева Набизата юртбоахаман шу доладелча денз шийла къонагIа болча болхлошта тIехьа ца юсаш царна нийсса болх беш 6—7 центнер томараш тIехьа хьажкIаш йоахаш болх баьб, иштта дика болх баьб Додоза Ровзата, Левшева Любас, Шарлай Нинас, Чантиева Сахара, Эрсаноева Лейлас.

Болх юха ца социйташ дика къахьийгар возчикаша Левчев Багайс, Iлероев Мухтара.

ХIара денна 6—7 гектар хьажкIаш чуэцаш болх бир комбайнеро Бомбатов Зоврас, шиъ комбайн вIашаг а теха болх беш дика толамаш даьхар комбайнера новкъ. Батыжев НаIипа.

Дика болх барах Ерригсоюзни юртбоахаман выставке бахаб звеньевая Балоева Айшет, отделене управляющи новкъ. Хадиков.

«Юртбоахаман шу доладелча денз-м хьалхле лелаеш хьадаьхкадар тхо, хIанз тхоаш тIехьа хIана дисар хац-кх» — яхаш доккха са доах № 2 йолча бригадан бригадиро новкъ. Мамиргов Махьмада.

ЦхьоалагIча бригадал тIехьа биса бале а во ца беш баьб шоллагIча бригадан болхоша баь болх. Укхаза а баьннаб хьажкIаш чуийца. ХьажкIаш чуэцаш дика къахьегарца белгалбаьлар, дийнахьа 6—7 центнер хьажкIаш йоахаш Узиев Халит, Ималова Роза, Эльмурзаева Баташ.

Хьаттар тIа дика болх беш ба Атаева Мада, Котоева Забо.

Шоай отделенера хьажкIаш чуийца а баьна совхоза тIехьа йисача СоагIапчарча 3-ча отделенен болхлошта хьажкIаш чуэца новкъостал де болх 4-ча отделенен болхлой.

Т. ТЕБОЕВ.

Продукци арахецар лакхлуш латт

Шолжа-гIали тIарча холодильника коллективо сентябрь бетта план 103 процент кхоачашъяьй.

Морожени еча фабрико укх шерарча ийс бетта соахкарчул шозза дукхагIа продукци арахийцай. Арахецаш йолча морожнен ассортимент дикагIа а дукхагIа я. Фабрике соках морожени хьае Iоамабеннаб.

Дукха ха йоаццаш холодильника коллектив йоалаеннай дIайха а шийла а докъадаь чкъаьрий арахеца. 10 тонн цу тайпара продукци арахийцай цар. Октябрь бетта Шолжа-гIали тIарча мехкдаьтта доакхача болхлошта арахецаргда 30 тонн докъадаь чкъаьрий.

Морожени арехецача фабрике тIехдика болх беш ба новкъ. Гриненко, Нечаева, вафельни цехера новкъ. Писанкова, Бородина, кхыбараш а. Цигача берригa болхлой а план тIехкхоачашъеш ба.

ССКП-н обкома секретариата соцам бу

Сунженски района колхозникаша, МТС-а, совхоза а, болхлоша шоашкара дIадоладаь, доаханна Iан кийчо яр чакхдаккха аьнна вIашагIбелла месячник дика могабарна.

Юртбоахаман управлене а, ССКП-н райкомаш а, колхозий МТС-й, совхозий хьалхара партийи организацеш а декхарийла ю Сунженски района колхозникий доаханна Iан кийчояр чакхдаккха аьнна дола кхайкарал, колхозникашта а, МТС-а, совхозий болхлошта а юкъе шерра дIадоаржаде а, МТС-а, совхозий болхлошка а колхозникашка а дакъа лоацийташ хьокхам болаш доаханна Iан кийчо яр гIулакх октябрь бетта кхоачашде.

«Грозненский рабочий», «Сердало», «Ленинан никъ» яхача газетий, а районашкарча газетий а редакцешта тIадул, юкъарча хьайбашта Iанна кийчо яра гIулакха деш дола хIамаш дувцаш йола материалаш газеташ тIа дукхагIа араяха.

Книжкай издательстве

Сийлахь-боккхача Октябра 40 шу дизара сийна республикан книжкай издательствос дукха сакъердаме книжкаш а сборникаш а кепа тоха кийчдаьд. Ноябрьски дезача деношка арадаргдолаш Киреева Е. П. «Сийлахь Йоккхача Октябрьски Социалистически Революцен котало яккха Шолжа-гIалан пролетариато лоаттабаь къовсам» яха книжка да. Цу книжка хьалхарча керте дувц революци хилалехь Шолжа-гIалан мехкдаьттан промышленни районе хинна гIулакхаш.

Октябра 40 шу дизара сийна Республикански краеведчески музеяс кечъеш латт специальни Нохч-ГIалгIай краеведчески музейн известеш» яха сборник. Сборнико чулоацаргъя 1917—20 шерашка Терски областе, къаьста Шолжа-гIали хиннача граждански тIеман истори ювташ статьяш а цу тIем тIа дагадоагIача наха дийца хIамаш а. Нохч-ГIалгIай статистически управленес кепа тоха кечъяьй «Нохч-ГIалгIай АССР-а халкъа боахам» яха сборник.

Цу сборника тIа белгалдаьккхад тIом хилалехь а революци хилалехь а хиннача ханаца нийсдича Нохч-ГIалгIай Республикан халкъа боахамеи культурни гIулакхаши лакхдалар. Сборника чуйоагIа Нохч-ГIалгIай АССР промышленностени юртбоахамани унахцIено лораяра гIулакхаш лакхдалар ювцаш 10 раздел. Республикан культуран Управленес арахец «Интернационал», «Советски даьхе», «Варшавянка», «Къаьнача дуненах дарпда вай» яхаш дола иллеш а романаехи, пьесехи, трилогехи даьха доакъош а чулоацаш дола репертуарни сборник.

ИСАЕВ.

Когий гIирса фабрикера дика болхлой

Шолжа-гIали тIа когий гIирса фабрике дика болх барца белгалбувлаш ба гIалгIай кагийрхой. Царна юкъера цаI ва механик вола Мержоев Султан. Из чIоагIа дукха веза цунца болх беш болча эрсашта а, селашта, эрмалошта а иштта кх. дI. бараштa а. Цу тайпара дика болх барца белгалвувлаш ва новкъ, Амирханов Султан. Цо ше болх беча станокаца тIех кхоачашбу дийнахьа боагIаш бола белха боарамаш. Ди-денгара мел доал говзал дикагIа Iомаеш, шоашца болх беча къамашца доттагIал чIоагIдеш, шоаш царна дукха безийташ, укх деношка тIатеIIа болх беш боахк уж кувгий гIирса фабрикера гIалгIай кагийнах.

ГАНИЖЕВ.

Дунен тIа эггара хьалхагIа говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецар

ТАСС-а хоам

Советски Союзе дуккхача шерашка деш латт говзалца хьаю лаьттан спутникаш яра дола Iилман-тохкама а опытни-конструкторски а балхаш.

Печата тIа хоам баьчча бесса, СССР-е эггара хьалхара спутникаш урагIъяхийта дIахецалца де лерхIаш дар Мехкашта юкъера геофизически шера Iилман тохкамий программа кхоачаш ешшехь.

Iилман-тохкамий институташа а конструкторски бюроша а а тIатеIIа чIоагIа болх барагI дунен тIа эггара хьалхагI хьаяьй говзалца хьаю лаьттан спутник. 1957-ча шера 4 октябре толамца чакхдаьлар СССР-е эггара хьалхара спутник урагIъяхийта дIахецар. Хьалхехь а даьча лоархIамашка хьежжа, спутник лелаеча ракето хиланза яргйоацача, 8.000 метр гаргга цхьан секунда йолча орбитальни сихалца лелаю спутник. ХIанз лаьттана гонахьа эллиптически (фуъ санна герга) го боаккхаш я спутник, малх хьалкхеташ а малх чубузаш а моллагIа йолча турмалца, подзорни турбаца, иштта кхы йолча оптически инструменташца а бIаргаго йиш я из.

ХIанз укх сахьата дикагIа доахаш латтача лоархIамех тийшa аьлча спутник лел лаьттан тIехен тIера хьал 900 км йолча лакхаленга гIолла; спутника бизза цхьа го боаккха ха 1 сахьати 35 минути хургъя, орбита экватора тIасатташ еча голан 65 градус хургъя. 1957-ча шера 5 октябре Москвена тIагIолла шозза чакхъяргъя спутник — Москверча ханаца лерхIаш 1 сахьати 46 минути бийсан яьлчеи 6 сахьати 42 минути Iуйран яьлчеи.

СССР-е 4 октябре урагIъяхийта дIахийцача эггара хьалхагI говзалца хьаьча спутника дIахо леларах дола хоамаш хадданза дергда йоккхача радиостанцешка гIолла.

Спутника 58 см диаметр а йолаш бургаца форма я, 83,6 кг дозал да цун, 20,005-и 40,002-и мегагерц частота йола (йоагIачунга хьежжа 15 а 7,5 а метр талгIе йIоахал йола), хадданза сердал телаш радиохоамаш ду ши радиопередатчик я цу тIа. Передатчикаш низ болаш чIоагIа хиларо тешамера радиохоамаш хьалувцалу, 0,3 секунда йIоахал йолча телеграф яхьийтара куц да цу хоамий; пордой йIоахал а телеграф яхьийтара санна я цар. цхьан частотан хоамбар ду вокх частотан пордув оттача хана.

Тайп-тайпарча моттигашка ядача Iилман станцеша спутникана тIехьа земаш ду, цун тракторен (цо беча наькъа элементай къоастамаш а ду. Атмосферан (фо) лакхерча тIоаний кхотадалар теша мегаргволаш довзарагI тарра, хIанз спутник йолаш хиларагI цхьаккха хIама а из атмосферан кхотаденнача тIоанашта юкъе яьнна моттиг а яц. Даьча лоархIамаша хьахьекхар, спутника чехкал Iалаьмате доккха хилар, массехк итташ километраш атмосферан кхотаденнача тIоанашта из лакхе яьлча, из йоагарг хилар.

19-гIа бIаьшере йистейоалаш Iилман ларде а лувцаш, гIорваьннача Iилмахочо К. Э. Циолковске Россе хьахьекха дар ракетай новкъостал космически гIатта таро хилар.

Саго ший говзалца хьаяь эггара хьалхара лаьттан спутник толамца урагIъяхийта дIахеца йиш хиларо дунен Iилман а культуран а ганза юкъе доккха хIама чудахь. Иштал сигал лакха еш йолча Iилман экспериментa космически пространствон а, вай маьлха системан планета хиларах тарра, лаьтта Iомадара а гIулкхашта бола лоархIам Iалаьмате боккха ба.

Мехкашта юкъера геофизически шу йисте далалехь, Советски Союзо лерхI лаьттан массехк спутник урагIъяхийта дIахеца. ТIехьа тIайоагIача спутникий йоккхагIа габарит а доккхагIа дозал а хургда, царех Iилман тохкамаш деш йоккха программа чакх а йоккхаргъя.

Планеташта юкъера наькъаш дохкаргда говзалца хьаеча лаьттан спутникаша, хетаргахь, вай ханарча наха дегIа хиннад кердача, социалистически обществон наха корта мукъа, сакхетаме хьегача къино адамашта дага яьхка йоккхий уйлаш кхоачашъеш тешал де йиш хила.

Ленински премен лауреата сийлен знаках дола СССР-а

Лакхерча Совета Президиума
УКАЗ

1. Ленински премен лауреата сийлен знака хьокхам чIоагIболба.

2. Ленински премен лауреата сийлен знака белгалонаш язъяр чIоагIдолда.

СССР-а Лакхерча Совета Президиума председатель
К. ВОРОШИЛОВ.

СССР-а Лакхерча Совета Президиума секретарь
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль
1957 шера 2 Октябре.

ЧЕЛЯБИНСКИ ОБЛАСТЬ. Потанино яхача юртарча цхьоалагIча кирпашкий завода болхлой культурни керда ЦIа.
В. БОБЫЛЕВА сурт. Фотохроника ТАСС.

Ленински премен лауреата сийлен знака белгалонаш язьяр

Ленински премен лауреата сийлен знак нийсса герга форма йолаш а 27 мм. диаметр йолаш а я. Цун хьалхашкахь йолча огIо тIа нийсса юкъе аьтта оагIонга дIадерздаь даьккха В. И. Ленина сурт доал. Знака гонахь йола тIехе шаьръяь я. Знака тIехьашкарча оагIон тIа да йоазув — Ленински премен лауреат кхаь мугIарах яздаь, кIал такилг а додаш. Такилга кIал гIолла номер латт.

Ленински премен лауреата сийлен знака гонца гIолла хьаягIаш йист йода.

Ленински премен лауреата сийлен знак а цун лакхе йоалла тIехьнахь цIе муарови лента доаллаш нийса саьнаш долаш йола колодка а зIанара чIугашца вIашагIйоахк.

Колодка барцхъах чIоагIъе йиш хург йолаш цун тIехьашкарча оагIо тIа булавка боалл.

Ленински премен лауреата сийлен знак а из колодках хьалтоха яь зIанара чIугаш а 950 йолча проба дошох яьй. Колодка а кхы йола знака оатхалаш а дошув тIадаьккхача дотох я.

Ийс норма цхьан дийнахьа

Бухара. Ерригача Узбекстана йовз Гала — Ассийскерча районера Коваля Махмудски сельсовета председатель чехка боамби чуэцаш йола мастер Шарапова Чинни. ДIадахача шера цо дика баьча балхах Социалистически Къахьегаман Турпалхо яьй цох. Укх шера Сийлахь боккхача Октябра 40 шу дизара сийна юха аргIе а яха болх бе йолаеннай цIи хеза патриотка. Селхан гучадаьлар цу Узбекски кхалсаго керда тIех дика котало яккхар. «Узбекистан» яхача колхоза кхашка болх беш цхьан дийнахьа цо гулбаьб 540 килограмм боамби, ийс норм цхьан дийнахьа кхоачаш а еш.

Шарапова Чинне тIаийцад Сийлахь-боккхача Октябра 40 шу дизара сийна 30 тонн боамби дIалулга, хьалхара итт тонн «кIай дошув» гулдаь яьннай из. Ше чехка боамби чуэцаш йола (говзал) цо кхыча колхоза кхашкарча болхлошта дIахьех. Цо беча балхага хьажачул тIехьагIа бIаь колхозница я хIанз шин кулгаца боамби гулбеш, из гулбеча хана массехк мугIараш чуэцаш.

Волга тIа, Горький Казаньи яхача городашта юкъе чехка нах дIа-юха кхувларгболаш йола керда пассажирски лини хьайийлай. Цунна гIулакх деш я «Ракета» яха теплоход — хина кIала гIолла лела ткъамаш а долаш «Красное Сормово» яхача заводо ший конструкцех хьадаь кема.

Горький городагара даьнна Казане кхаччалца бола никъ ворхI сахьатаи ах сахьатаи чакхбоакх цо. Кхыдолча чехка лелача теплоходашта из никъ дIабахьа ди-бийсеи деза.

Доккха доаца комфортабельни кема мо я из «Ракета».

Пассажирий каюте — 66 къаьда креслаш да, букъ тоха моттиг хьалэйе йиш йолаш. Цу теплоходах 600 низ болаш дизел йоал.

Из эггара хьалхара ткъамаш дола кема леладу немецко-фашистски пленара моастагIан самолётаца ведда цIаварах Советски Союза Турпалхочун цIи тилла волча М. П. Девятаевс.

Сурта тIа: Штурвале латта Советски Союза Турпалхо М. Г. Девятаев.

Китай халкъан дешара толамаш

Пекин, 3-ча октябре (ТАСС)

Болхлойи, ахархойи бераштa шерра хьайийлай Китае школайи лакхерча школайи наIараш. Мехка юкъерча дешара заведенешка 66 процентал совгI дешараш — болхлойи ахархойи бераш да, лакхерча школашка студенташта юкъе цар 35 процент лоац.

Халкъан Iаьдал эттачул тIехьагIа деша бокъо еннай кагий къамашта. Мехка тайп-тайпара йолча школашка хIанз 3 миллионал совгI кагийча къамий кагий нах а мехкарий а деша багIа.

Дахача шера республике 500 эзарнел совгIа вузаши техникумаши юкъереи юххьереи школаши а яр. Цар чу 70 миллионал тIех саг деша вагIар. Уж 1949 шера деша багIара тешалду укх бакъдолчо а: нагахьа санна Китай корта-мукъа ялалехь 1937 шера ерригача вузаша 210 эзар специалист арахийца вале, Китайски Халкъан республикас ворхI шера 300 эзар специалист арахийцар. Болхлоштеи ахархоштеи юкъера дешар ца хар дIадакха а цар культурни вахар эйде а цига балхара хьа ца воалаш дешаша йола дешара система яьй. Укх 8 шерах дешар ца ховш хиннача 22 млн. саго дийшад. Балхара хьа ца воала дешаш йолча мехка лакхерча школешка деша вагIаш 63 эзар саг ва.

Пропагандистий бетта хиннача курсий балхах

28 сентябре ССКП обкоме йистеъйннай бетта пропагандисташа говзал сов йоаккхаш хинна курсаш. 300 саго йистеяьхай уж курсаш.

Курсий ладувгIархоша ладийгIад, Советски Союза чухьарча а арахьарча гIулакхий хьакъехьа йолча лекцешка: «СССР-е социализм хьалъяра исторически опыт а цун мехкашта юкъера лоархIам а», «Советски Iаьдал латтача шерашка советски адамий хьалторо тоаялар», «СССР-а арахьара махбар дегIадарах» «Боахама кулгалдара йолча демократически централизма ленински принцип а из кхоачашъяра лоаттабу къовсам а» бувцаш а иштта кхы йолча а лекцешка.

Дукхха лекцеш йийшай республика юхаметтаоттаярах а из дегIадарах а: «Октябрьски революцеш коталона тIехьа Нохч-ГIалгIай наха лелабаь къовсам», «Къилбаседан Кавказа лоамашка бахача наха культурни революцеш», «Нохч-ГIалгIай литература хьахилара а из дегIадарах а», «Нохч-ГIалгIай автономни республикера Iалама рузкъа а цох эца пайда» а иштта кхы тайпара йолча лекцешка.

Дахача шера хиннача курсашца нийсийча, укх шера хинначча курсаш кертера теркам партен истори Iомадара беш хиннай. Цул совгI пропагандисташа ладийгIад политэкономен, промышленностен а юрта боахама а конкретни экономикан дешаш дувцаш йолча лекцешка. Пропагандисташ хьажа баха хиннаб Шолжа-ГIали тIерча химически завод еа дулха-шурий совхозе а. Совхозе уж хьежаб беш болча балхага а фермашкарча механизацега а. Цига курсашка ладувгIаш хиннача наха хьеххад Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революцена хетадаь художественни фильмаш: «Ленин Октябре», «Ленин 1918 шера», «Вихри враждебные», «Балтикан депутат» кхы дараш а. Цул совгI уж хьежаб Iилман популярни документальни фильмашка.

Курсашка лекцеш ешаш хиннаб ССКП Обкома а Шолжа-гIалан горкома а лектораш новкъ. Лин Варавина, Губин, Варламов, Голев, Султангузин, иштта Шолжа-гIали тIара института Iилман болхлой Зарабян, Киреев, Ошаев, Мацигоров, Чантиева, кхыбараш а. Иштта цига къамьл деш хиннаб республикера а Шолжа-гIали тIара а партийни советски, комсомольски, боахамани организацей кулгалхой. Пропагандисташа ладийгIад ССКП обкома секретараша новкъ. Чахкиевс, Сайкоси даьча къамаьлашка. ДIахкетабаьб республика юхаметтаоттаярах, республикана эггара хьалха латташ долча декхарех.

Курсашка шоай болча говзал дIа а хьа а йовзийташ къамаьлаш даьд пропагандисташа новкъ. Дмуховскийс, Семеновс, Алексеевс, Ермиловс, Сунцовс, Погосовс, Воскресенскийс, иштта кхыбараша а.

Пропагандисташта бетта хиннача курсаша новкъостал даьд, цар дешарцара хьакъал лаккхдалара. Декхар миштад аьлча хIара денна цар шоай кхетам а методически говзал а лакхаяхарца марксистски - ленински пропаганда гоаяр да.

ОСИПЕНКО,
ССКП Обком.

Дика дIадоладеннад

Хьалха-Мартана районе партийни системан дешар деша йолаеннай 32 группа, царех 12 семинарски группа я экономикеи политэкономии Iомаеш, 2—партен истори Iомадеш, 10—текуши политика Iомаеш, иштта кхыйола группаш а. Дика йолаеннай занятеш экономика Iомаеча семинарски группашка. Уж занятеш дика йолаеннай соахка заняте ихача наха массе тайпара гIулакхаш дувцаш, иштта балха овсарал лакхъяр, продукцех шийх дIабода мах лохоар дувцаш дола дешар массе наха безамца дешарах. Миччахьа болх беш вале а цига воагIар болхло, къахьегамхо ва.

Хьалхара партийни системан дешар дешаш йола занятеш йолаеннай Сийлахь-йоккхача Октяорьски социалистически революцен 40 шу дизар дувцаш. Красноармейски совхозе я семинарски группа экономика Iомаеш, цига хьехаш ва совхоза лакхера заотехник новкъ. Остапенко И. А. Цу группе 29 саг ва, царна юкъе ба совхоза кулгалхой, механикаш, трактористаш, комбайнераш, кхыбараш а.

Царех дукхагIа бараш соахка экономика Iомаеш хинна ба. Укх шера дукха керда а безаме а дешаргда дешар цар. ХIанз цига хьалха колхозаш хиннача йиллай керда йоккха совхоз. Семинарерча дешаро новкъостал дергда балха овсарал лакхаяккха, колхозе хинначул совхоза болх дикагIа леларгболаш. Семинарерча кулгалхочо бокъонца дIаккхетабу ладувгIархой Октябра 40 шу дизарца арахийцача Тезисех а Советски Союза юкъерча толамех а иштта вай республикан а Хьалха-Мартана района а толамех. Юртбоахам бувцаш докладчико белгалдаьккхар нагахьа санна 1916 шера вай республике 43,4 эзар хьакха хинна яле, хIанз уж я 106,8 эзар. Жаи, гаьзарийи хиннад 443,8 эзар хIанз уж 643,1 эзар да.

Докладчика ший къамаьлаца йоах вай мохк кхы а бIаьхегIа хургбар, империалисташ вайна новкъа хинна бецаре. 40 шерах 18 шу советски адамаша даьккхад империалисташа хьоадаьча тIемаш тIа латташи цул тIехьагIа халкъан боахам юхаметтаоттабеши. ХIанз вайна бIаргагуш ба районера юртбоахам а къахьегамхой материальнии культурнии таронаш а.

Нагахьа санна 1947 шера районера ялат дIадувш дола лаьтта 13.206 гектар хинна дале, хIанз, 1957 шера, из да 32.518 гектар. Иштта доахан а дукхагIа да, 3.779 хьайба хиннача метте хIанз 15.635 хьайба да. Иштта лакхъеннай районе культура а. 1947 шера районе хиннай 15 школа, хIанз 25 школа я, иштта библиотекаш ийсазза дукхагIа я, клубаш шозза дукхагIа я.

Докладчика къаьстта белгалдоаккх совхоза хьалхашка латташ дола декхар, сага сих доаккхача дулхахи, шурахи, США-ана тIехьаккхер. Из декхар кхоачашдеш лоархIаме дакъа лаца йиш я Красноармейски совхоза къахьегамхой. Красноармейски совхоза из декхар кхоачашде йиш йолга хьахьокх хIанз районе лелача болхо. Нагахьа санна 1947 шера районо 1000 центнер шура дIаеннаяле, хIанз укх шерарча 8 бетта дIаеннай 34.625 центнер. 1947 шера дулх дIалуш хиннад 377 центнер, хIанз дIалу 5.764 центнер, иштта ялат а дукхагIа дIадувш а чуэцаш а да, 1957 шера паччахьалкхенна ялат пхезза дукхагIа дIаденнад, 1947 шера денначул. Цига хьалхарча заняте кхоачамбоацаш хиннар да кулгалхочо ший сахьаташ занятешта ца декъаш дитар, иштта малагIа семинаре темаш а лекцеш а ешаргья ца хайтар а. ХIанзехь а лектораш белгалбе а безар, царна инструкци еша а езар. Семинаре ухаш болча нахага литература а дац. Уж деррига а гIулакхаш къоастаде дезаш да ца говш.

С. ВАРЛАМОВ,
ССКП обкома лектор.

БIаь дийнахьа хиннача тIема дакъалацархо

Граждански тIема дакъалацархо нохчо Гайсумов Iабас вах Шаьла. ХIанз цун 93 шу даьннад. Деникински бичераховскии бандашца тIом лелабе аьнна Серго Орджоникидзес ше декхар тIадилларах партизански отрядаш вIашагIъехка хиннай цо. Халача хана. ЦIе Эскар Шолжа-гIали тIара лоамашкахьа тIехьашка доалача хана, Гайсумов Iабаса юрта бахача нохчашкара гул а даь ЦIеча Эскара новкъостала дIадахьийтад даа хIамеи ахчеи. Шолжа-гIали тIа бIаь дийнахьа лаьттача тIема дакъалацархо ва Гайсумов Iабас. Цун архиваца ЦIеча Эскара командоване денна документ да. Цу документо йоах, Советски Iаьдал доаккхаш Гайсумов Iабаса майра леладаьча тIема гIулакхашта баркал кхайкадаьд.

Деникински эскарашта духьал Нохч-ГIалгIай мехка лоаттабаь къовсам

(1919—1920 шерашка Нохч-ГIалгIай мехка деникински эскарашта духьал партизанаша лоаттабаьча къовсаман исторен тIера)

Низ - Iоадкъам дIабаьккха кортамукъал яхьаш ена, гоама хинна империалистически тIом дIабаьккха йола ахархошта лаьтта денна Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци дог гIоздаьнна тIаийцар Шолжа-гIалан пролетариатои Нохч-ГIалгIай мехкарча къегIа болча ахархошеи.

Лаьтта ца тоъаш хинна, къаьстта йола халонаш, производительни низаш дегIадар юхасецадеш хинна паччахьа колониальни политика, чIоагIа Iедкъар паччахьа чиновникий низ-Iоадкъама религиозни моллаша а, шайхаша а тувлабара кIал лаьттача нохчаштеи гIалгIаштеи.

Цудухьа революцен хьалхарча деношкахь а, нохчийи гIалгIайи къахьегамхой герз бе а делла революцес дахьараш лораде дIа а айттар.

Шолжа-гIали дикача Iоадкъама кIал хьахул беднякехи революционни болча кагийча нахахи чIоагIале лувцаш бола, эрсий эксплуататорашта хинна а ца Iеш, шоай реакционни шайхашта, кулакашта, базархошта духьал бола Нохч-ГIалгIай мехкара революционни болам.

Из революционни болам гучабаьлар Шолжа-гIали тIа бIаь дийнахь баьча тIем тIа деникински кIайгвардейски эскарашта духьал лоаттабаьча къовсамца. Нохч-ГIалгIай мехка партизански отрядаш вIашагIъехкача центрех цаI яр нохчий юрт Шатой.

1919-ча шера февраль бетта Деникина кIайгвардейски «Добровольчески Армес» Тирка область дIалаьцачул тIехьагIа, цIеэскархой йоккха йоаца отрядаш, деникинцаш тIехьаккхувш хиларагIа хьулалуш нохчий лоамашка йолх. ЦIеэскархой чуэцарах, царна гIулакх дарах, уж хьулбарах деникинцашкахьара топаш тохаргйолаш бола кхерам тIалатташехь, гоннахьа ядача юрташка нохчаша шоай цIеношка чуийцар цIеэскархой, доарахошта гIулакх дора, цIеэскархошта даа хIама лоаттадора.

Шатойна гаьна доацаш, Оарган чIожа чура ара воаллача Воздвиженски яха слобода уллар. Укхаза, 1919-ча шера август бетта гоннахьа ядача юрташка хиннача цIеэскархойх вIашагIтеха Николай Федорович Гикало кертте а волаш йоккха йоаца партизански отряд йир.

1917-ча шера июнь бетта Шолжа-гIали тIа парте а ваха, Гикалос Нохч-ГIалгIай мехкарча къахьегамхоша Советий Iаьдал бахьан лоаттабеча къовсамца айхха дIабийзар ший революционни болх.

БIаь дийнахь хиннача тIем тIа дика дакъалоацаш хиннача Гикалос Шолжа-гIала деникински эскараша дIалаьцача деношка, кхетам ооллаш кулгалдир цу йоккха йоацача партизански отряда.

ЗIамига, цхьабакъда, аьшка дисциплинаца вIашагIкхотаяь йола, отряд нохчий къахьегамхой деникинцашца лоаттабеча къовсама тIехь вIашагIтоха тIум а хиле дIаотт.

Нохчех хиннача цIеэскархоех латта отряд кхера ца луш тIом беш яр шийла дукхагI а низ болашагIа а болча моастагIашца.

Герз кIезига дар отрядага, тIом беш моастагIчунгара хьадоахача герзаща ше Iалашйора отрядо.

1919-гIа шу йистедоалаш — 1920 шу долалуш, гIайттараш, отряда юкъе бахкар сихделар, герз а, даар а ийде дезаш хилар.

Нохчийи гIалгIайи гIовттар айдалара а, хадданза дегIайоагIача цIеча партизаний отрядаша а цIенхоштта кхерам оттабора деникинцашта. Партизанашта могаргдар Кавказе Iалаьмате боккхача лоархIамера йола стратегически пункт — Шолжа-гIала хьалаца.

Цу дешо кIейча эскара командовани Шолжа-гIали тIа эггара шоай тешам болашагI долча доакъойх латта йоккха гарнизон лоаттае езаш хулийтар. Командовани гIертар нохчийи гIалгIайи кхера а баь, уж новкъ. Гикало отрядах дIакъоастабе, цунца нохчий ЦIеча эскара юкъе кегар хьоабе а. Из гIулакх чакх даккха дика дакъа лоацаш вар деникински эскарца хинна английски викал полковник Ролландсон. Ший кхайкарал тIа цо яздора: «Со генерала Деникина викал ва, аз ях: Англен правительство генерал Деникин а, из де лерхIашвар а хьаллоацаш я. Деникин де гIертар да—большевизм йохаяри, йийкъа йоаца Росси юхаметта оттаяри. Английски миссена дика хов, нохчий болам большевикий болам болга, из вIашагIбехкар къаьст-къаьстта нах Гикалои Шерипови волга а. Англес новкъостал ду Деникина герза гIирсаца, танкашца, аэропланашца, йоккхийча топашца, пулеметашца. Англес ший инструкторащ а беннаб Деникина. ЧIоагIа новкъа хургда сона из герз нохчашта духьал даккха дезаш а, цар юрташ йохае езаш хуле. Большевизм дIаяккха йиса ха парга я. Шек воалалга яллац, цIецеи цIерцеи цIенъяь Росси сийлахь-йоккха а екъалургйоацаш а хургхиларах. Цар майоатгIара кхел ергъя тIаккха большевикашта новкъостал даьрашта».

1919 шера Август йисте боалаш сентябрь болалуш, деникински командовани шозза гIертар Воздвиженски слободе (Къаьнарча АтагIена 2 км гаьна ул) лаьтта отряд йохае. 24 августе кIайбарашта мегар Воздвиженски дIалаца.

1919 шера 11 сентябре укхаза цIеча партизаний отрядаша нохчий цIеча эскарца цхьана бохабир уж. Цига тIомбеш варгвоацаш чов хилар нохчий цIеча эскара кулгалхо а из вIашагIделлар а волча Асланбек Шериповна.

Цу къонача турпала валаро нохчий къахьегамхой гIулакх бахьан контрреволюцена духьала беча тIем тIа кхы чIоагIагIа гIовттабир нохчий, хадданза хьалъозар цар партизаний отрядаш.

ГIайттараша Шолжа-гIала мукъаяккхара кхерам дегIабоагIар. Городе чу вIашагIъеллаяр деникинций Iаьдал гIовттарца дIадаккха лерхIаш хинна, новкъ. Лозовацкий керте латташ йола къайлагIара большевистски комитет.

Цу къайлагIарча группан хиннача члена А. Т. Голенская-Хохлова яхачо 1919 шера дувц ноябрь йисте боаллаш декабрь болалуш Н. Ф. Гикало отрядаца кхы а дукхагI, кхы чIоагIагI бувзам а тесса, Шолжа-гIали чура деникинций Iаьдал дIадаккха а набахтара политически лийца боахка нах хьахеца а болх дIаболабир ше, яхаш.

Большевикий лоархIам городе лакхбеннабар. КIайгвардейций командовани ший хур деш яр городера «порядок» бе йоаллае гIерташ. Эггара къизагI дола Iазапаш дора цо наха. КIайбараша город яьккхача хана 2000 гарга саг топаш теха вийнавар. Набахте (из яр хIанзара Чехова цIерах йола сквер йолча) тIанг аьнна хьаллйизаяр.

Ноябрь йисте боаллаш 300 сага топаш тохаргъя аьнна хоам хиннабар лийна боахкача нахага. Лийца боахка нах чIоагIа хьоабир цу дешо, набахтара бовдилга чIоагIдир цар. Набахтара Н. Ф. Гикало цIерах яздаь письмо дар. Цар цутIа яздора: «Шолжа-гIалан набахта лийца доахкача тхога хоам хиннаб советски Iаьдал дезаш бараш топаш техай аьнна, цудухьа оаха чIоагIо яьй Шолжа-гIала хьа а лоацаш набахтара довда аьнна. Тхона новкъостал де. Цун декхар да герзах кийчбеннача наьха группаца набахтана тIа дахка, цига тхо мукъадаьнна хургда, тIаккха герзах кийч а денна город хьалоацаръя».

Восстани йолаяла декхарийла яр 1920-ча шера январа хьалхарча деношка. Восстанех бола хоам бергболаш чIоагIдаьдар ши бомба эккхийтарцеи нефтеперегонни заводашка мехкдаьтта чудола йоккха йоаца резервуар лоатаярцеи.

Восстани вIашагIъеллараша лерхIаш дар деникински эскара доакъой мугIараш, деникинций эскара юкъе плен бига хинна цIеэскархой гIовттабар. Цу плен хиннача цIеэскархошта юкъе хьехама болх бе новкъ. Гикалос вахийтавар большевик Иван Червяков.

Лийтцабаьхкарехи плен хиннарехи болча 500 гаргга сага Шолжа-гIали тIерча мукъаялийтача инженерни батальона топаш лойла аьнна чIоагIдаьдар. Юхе бисараш восстани йолаелча герз Iалашдергдолаш лерхIаш дар. Восстанена юкъе дакъа лоацаш хила лерхIар нефтеперегонни заводий 500 болхло, царха 100 саг герзаца Iалашваьвар. Из яр кIайчар 12 эзар саг, 80 йоккха топ, 50-нел совгIа пулемет чухь а йолаш хинна город хьалаца майра оттаяь восстанен план. ЦIеча партизаний отрядага духхьал 50 гебагIа мара бацар. ХIаьта а набахте восстани е яхаш яр. Восстанен план набахта йийца чIоагIъяь яр, цучу хиннача эпсара провокатора Начволод яхачо дIадийцадар из деррига а. Из иштта нийсденна дале а, из цхьадолча даькъе кхоачашъе вIаштIехьа хилар. Восстани йолаелар тIехьагIо. Цу ханна кIайбарий хьалхашкара посташ йоха а яь, кердача промысла районера городе кхаьчар партизанаш, восстани йолае хоамбеш йоккха топ кхессар цар, городе хIама деш дацар. Партизанаш, моастагIашкара 2 пулемет хьа а яьккха, Воздвиженски слободе бахар.

Цул тIехьагI кIеззига ха яьлча, восстани йолаелар городе. Лийца баьхкарашца цхьана мукъаваьккха вар провокатор Начволод а. Цо дIадийцар восстанен планах мел дар кIайгвардейски командованега. Восстани дIахо яхьа вIаштIехьадаланзар. Мукъа баьха лийца нах цхьадолча даькъе Орджоникидзе города оагIорахь бахар, е городе лежкъар. БIаь гарга саг Воздвиженски слободе дIа а кхаьча новкъ. Гикало партизански отрядах дIакхийтар.

Городе биса дукхха бараш деникински контрразведкас хьа а леха боабир. ХIаьта восстанен боккха лоархIам хилар нах революценга баха а партизаний болам дегIабоалабе а.

Отрядаца дIакхийттача новкъосташа шоай революцена тIехьа хилара чIоагIалонца котбала болча лоIамца, пролетарски дисциплинаца гIоттам кхы боккхагIа шербе торонаш хилийтар.

ЦIеча эскаро деникински текхаргаш хIалакбарга хьежжа, шерагI баржар партизаний болам, кIайбараш чехкагI хIалакбарна гIо-новкъостал дора.

Нохч-ГIалгIай лоамашка дегIа а боагIар шер а лора партизаний болам. Еррига партизански отрядаш управленен цхьа центр хург йолаш, цхьана, вIашагIтоха езаш эттар.

1920-ча шера 24 январе С. М. Кирова инициативах Тирка областни ГIайттарий цIеча Эскара группа вIашагIтох. XI-ча армен викал вола большевик гIалгIа Дудаев Къахьарма Султан начальникал а хьожавеш, гIайттарий эскара штаб вIашагIтох.

1920-ча ш. 24 январе группан командующи волча новкъ Гикалоси штаба начальник волча С. Дудаевси кулгаш яздаь долча ГIайттарий цIеча эскара Тирка областни группана деннача № 1 йолча приказа тIа йоахар:

1) гIайттарий эскарех ГIайттарий ЦIеча эскара Тирка областни группа йойла.

2) гоа ца еш кхаь дийнахь административни, оперативни, политически отделаш а йолаш группан штаб вIашагIйоллийла.

XI-ча армен штабера вайта викал эскара гIулакхера саг Дудаев Султан группан штаба начальникал хьожаву.

ГIайттарий цIеча эскара Тирка областни группа вIашагIйоллаш йоккха йоацача, цхьабакъда, чIоаггIа бехктокхаме йолча ханашаца ший цIи ювгазаеннача Дудаев Султанах кIезгадукха ца аьлча даргдан.

Наха юкъе хула кIоарга хувцамаш шоай дегIаца къаьгга хьахьекха цIераш исторена кIезига йовзац.

С. Дудаева вахаро а цо даьчо а къаьгга хьахьокх Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци хинначул тIехьагI хьалхарча шерашка нохчийи гIалгIайи вахара чухь хинна кIоарга хувцамаш.

Цун биографи иштта я: 1896-ча шера Мочкъий-юрта гIалгIачун — эпсара цIагIа ваьв из, 1916-ча шера Орджоникидзера гимнази йисте а яьккха, прапорщикий школе деша вода из. 1917-ча шера парте а ваха, Астраханерча къайлагIарча комитете болх бу цо. Цул тIехьагI XI-ча арме а волаш, Дагестан мукъайоаккхача тIемашка дакъа лоац цо. 1920-ча шера январь бетта XI-ча армен штабо Нохч - ГIалгIай мехка вохийт из гIайттарий ЦIеча Эскара Тирка областни группа вIашагIйоллаш практически новкъостал де. Хьалхарча деношкахь ше веррига дIалу цо партен из керда декхар кхоачашде. ТIема-эскара Iилма дика довзарои организаторски балха опытои цу деношка кIезга новкъостал данзар цунна. Эскар организованни а дисциплина йолаш а хиларах цун котало хилар геттара дика довза а довзаш, гIайттарий отрядаш юхавIашагIйоххка новкъ. Гикалона тешаме помощник хул С. Дудаевх. Политически кулгал дарна политрукаш а политкомиссараш а тIачIоагI а беш, партизански отрядех ротнии батальоннии соединенеш ю. Отрядий къаьнарча цIерашта меттел керда цIераш арайоал. Масала, цIеча эскара отрядашцара бувзам хойташ йола 1-гIа къаьста йола сводни цIеэскархой батальон Тирка областа гIайттарий ЦIе эскар советски Россен ЦIеча эскара дакъа а хиле дIаотт.

1920-ча шера 26-ча январерча ВЦИК-о чIоагIдаьча № 4 йолча приказах армен юкъара дисциплинарни устав юкъедахь. Цхьадолча даькъе приказа тIа йоахар: «Ерригроссийски Центральни Исполнительни комитето чIоагIдаьча дисциплинарни гIулакха уставага хьежжа, командираши начальникаши дисциплинарни бехк бе бокъо йолаш ба».

ГIайттарий ЦIеча эскара Тирка областни группанеи Астраханерча района ЦIеча Армеи юкъе шоайла бувзамаш отт.

1920-ча шера 25 январе Воздвиженски слободера Кавказски ЦIеча корпуса командира лоIамах хургйолаш, А. Шерипова новкъост Исаев Iаддал-Рашид керте а волаш, нохчий партизански отряд йода. Цу хьакъехь Кавказски ЦIеча корпуса командирага дахьийтача каьхата тIа йоахар: «дисциплина хьаллоаттаяра хьакъехь отряда начальник ше оттавара бехтокхаме ва», ДIахо, «начальника Исаев Iаддал-Рашида новкъосталца гIумкий эскаре баха а царех пайда эца а мегаргба».

Цу бехктокхамерча деношка, отряд юхавIашагIйолла бе дукха болх болаш, С. Дудаев вицлацар бIухой вахар-хьал вIаштIехьа даккхарах. №. 4 йолча приказа § 4 цу тIара деш вай: «Административни отдела шозлагIа приказ лу аз: нах дукха юкъе чу бахкарах дувзаденна, махулла чехкагI зданешта ремонт е». № 6 йолча приказа тIа цо дIадех: «керда баьхкача наьха списокаш а батальоний командирашка луш дола герз а хье ца деш административни отдела строевой часте кхачийта».

КIаьдлурвоацача къахьегамхочо, бух боаццаш революцена тешаме хиннача, марксизманленинизман идеяш котъярг хиларах визза оптимистически тешаш волча большевико С. Дудаевс революцен хьалхарча деношка ший даьга яздора: «Папа! хIанз со эпсар вац, со коммунист - революционер ва, цудухьа вай шинне цхьан дезала юкъе хила йиш яц. Вахара чура хьай дIаваха безам беце, аз дувцар кхетаде деза Iа. Къаьнара дар даьха даьннад, цунца цхьана хьо санна бараш а шоай гIулакх даь баьннаб. ХIанз революцеца кердадар хьахулаш латт, аз яхар Iа дой, тхоца цхьана новкъа вала».

Дезаш дале а, С. Дудаева вахар а цун деятельность а, герза тIагIолларча цун вежарий — Дычков Григоре, Мальсагова Габиса, Тикушев Бале, дукххача кхыбарий дар санна, хIанз а дизза дийза даьннадац. Цхьабакъда, кIезга дукха а Дудаева Султана революционни болх бовзаш волчоа пуш да, нагахь санна иштта дола цун диза, хоза вахар (из веннав 24-гIа шу доаллаш) хаьда дециаре, цунах нохчий-гIалгIай визза вола баьчча а организатор а хургвар.

Къаьгга вола саг, майра тIемахо, дика организатор, Советий Iаьдал доккхаш хьалхале лелаяьр Дудаев Султан 1920-ча шера 31 январе Воздвиженски слобода тIем тIа вийр.

1920-ча шера январь йисте боаллаш Воздвиженски слободе хинна гIайттарий большевистски центр дIаяккха «Добровольчески Армен» командованес дукхха пулеметаш, артиллери йолаш, дошлой болаш 6000 сагах латта отряд яхийтар.

Воздвиженске хинна 400 большевик масса оагIонгахьара го баь хилар. 8 сахьата бIаьхлуш къиза тIом хилар цига.

1920-ча шера 31 январе шийлача Iуйран деникинцаш тIатеIар. Иштта йоах цига дакъа лоацаш хиннача царха цхьанне «моастагI Шолжа - гIален оагIорахьара тIатаIаш вар, гIашлой ялх даькъаца къилбаседан - малхбузен оагIорахь Воздвиженски слободан дакъа дIалоацаш латтар.

ЦIеэскархой ударни ротас, кхобIаь гIа гаьна ихкача моастагIаша тIом бешшехь, Шолжа-гIален оагIорахь кашмашкахьара эггара лоархIамера моттиг хьалаьцар, турпалерча къонахчулца, шийна тара кхы йоацача майралца шийла гаьнна дукхагI низ болча моастагIий дукха атакаш тIехьашка яьхар цо». Цхьабакъда деникински командованес тIем тIаккхувлар керд-керда низаш. Партизанаша меттахьа етташ юкъера боахар уж. Деникинций бовраш Iалаьмате дукха бар. Цхьабакъда, партизаний низ лаьтIлора. Делкъа хана настарах чов хилар Дудаев Султана, отряде цаI мара йоаца йоккха топ йохаьяр. Ший настарах хIама хьоарчаяь, новкъ. Гикалоца цхьана тIемахой цхьан группагара вокх группага ухаш, ший майралца а кхонахчулца а тIемахой дог ураувттадора цо. Цул тIехьагI пулеметчик а дIаваьлар. Пулемета тIехьашка а хайна, Султан тIалатача деникинцашта меттахьа етта волавелар.

Керда низаш а артиллери а гIа а увзаш, деникинцаш тIатаIаш бар. МоастагIчун пхо кхийтар Дудаев Султана а, цун валаро отряд ший штаба начальниках яьккхар. ТIемахой патронаш кхоачалуш латтар. ЧIоагIа го баь новкъ. Гикалон отряд воча хьала тIа яр. КIеззига кхы сабар даь хиннадаларе деникинцаша, партизанашта тIа а кхаьча, хIалак бергбар уж, шоай командованес приказ денна доаццашехь, Шатой - юртара нохчийи Узум-Хьажи эскари деникинцех летабецаре. Духхьал из бахьан долаш, Гикало отряда Шатой-юртагахь тIехьашка яла йиш хилар.

1000 саг гаргга вийна тIера а ваьна човнаш хинна а тIера а ваьнна, Воздвиженски слобода йоага а яь деникинцаш Шолжа-гIаленгахь тIехьашка баьлар.

34 саг вийнеи 30 саг човнаш хиннеи партизанашта тIера ваьлар.

Деникинцашта духьал Нохч-ГIалгIай мехка баьча тIема исторен чухь цу тIема Iалаьмате боккха лоархIам ба.

Цу тIемо хьахьекхар отряда бIухой майрал, цар революцена шоаш кхо ца бар а тешаме хилар а. 1920-ча шера 4 феврале № 7 йолча приказа тIа белгалдеш хиннача бесса, «цу тIемои хIара тIемахо ше дечун дика сакхеташ хиларои Къилбаседан Кавказе хиннача революцен историн чухь сийле яккхийтар цIеэскара 1-ча сводни батальонага, Iаьржача инаралашта, эпсарашта, казакашта дIаховлда ший бокъонаш мишта лораеш ба революционни мискаш».

Воздвиженске хиннача тIемо хьахьекхар нохчий - гIалгIай къехьегамхойи Шолжа - гIали тIарча революционни пролетариатеи советий Iаьдал бахьан Нохч-ГIалгIай мехка баьча тIем тIа хинна моральни-политически цхьоагIо. Воздвиженске баьча тIемо новкъостал дир къеча нахах вIашагIтеха Узум-Хаджи отряд политически кхетаярна (Узум-Хьажа религиозни реакционни тоаба вIашагIъеллар ва. Деникинцашта къе нах раьза ца хиларах пайда а эцаш, из гIертар Къилбаседан Кавказе шариIата Iаьдал оттаде). Воздвиженске хиннача тIемо царга дIахьекхар большевикаш, шоаш кхо ца беш, къечар хьашташ бахьан бов кийча бола, халкъа бизза бола доттагIий хилар. Цул тIехьагIа денз кхы чIоагIагI лета болабелар нохчийи гIалгIайи къахьегамхой. Узум-Хьажи отрядацара бараш шоашта тIа а увзаш, партизаний отрядаш дегIайоагIа. 1920-ча шера 17 марта XI ЦIеча Эскаро новкъостал а деш, партизански отрядаша Шолжа-гIала деникинций бандаех мукъайоаккх. Городерчар дог гIоздаьнна тIаийцар шоаш мукъа баьхараш.

Павел Исаакович Юсупов.
1957 шу 24 сентябрь.

КНИЖКАЙ ПОЛКА

Октябран 40 шера сийна арахийца керда книжкаш

1. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В. И.

Пролетарски интернационализмах. Госполитиздат 1957 шу. Мах 9 сом. 50 к.

Сборника тIа К. Марксен, Ф. Энгельсен, В. И. Ленинен пролетарски интернационализмах дола статьяши, къамаьлаши письмоши да.

2. Ленин В. И. Партен цхьоагIонах

Госполитиздат 1957 ш. мах 7 сом.

Сборника тIа да дезорганизаторскии оппортунистическии элементашцарча къовсамах партен цхьоагIол ювцаш дола В. И. Ленина статьяши къамаьлаши. «Искран редакцега дахьийта письмо; партена юкъе машар юха метта оттабарах РСДРП Совете дась къамаьлаш; парти чIоагIъярахи, цун цхьоагIонахи йолча резолюцен проект; цхьоагIонга; Ликвидатораши, цхьоагIои; «Августовски» блок йохари РСДРП(б) ЦК дукхагIа бараша кIезигагIа барашка енна Ультиматуми; партен цхьоагIонахи анархосендикалистски уклонахи РКП(б) Х-ча съезде яь докладн кхыдараши.

3. Ленин В. И.

Сийлахь—йоккха Октябрьски социалистически революци. Госполитиздат 1957 ш. мах 8 сом.

Сборника тIа да керттера дола Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революцен оамали, лелаю низи, дерригача дунен исторически лоархIами. Сборника тIа йоаккхий моттигаш я Октябрьски революцен шераш дуза ханаш ювцаш.

1917 шера 25 октябран (7 ноябрин) дезача денага а хьежаш цу произведенеш тIа В. И. Ленина белгалдоах Советски паччахьалкхе чIоагIъярахи, Советски Россе чехкагIа социализм хьалъярхи дола коммунистически партен а советски адамий а къовсамаши, дерригача дунен къамашта юкъера цун лоархIами.

Нохчаши гIалгIаши цIенош ду

Шоай мехка юха цIабаьхкача нохчехи гIалгIаехи 32 саг «Красный молот» яхача заводе балха эттав. Сверловщикий, аьшка-пхьарий, токарий, формовщикий крановщикий балхаш деш ба уж.

Заводерча болхлоша шоай новкъосташта — нохчаштеи, гIалгIаштеи — производственни говзалаш кара ерзае, йолаш йола говзал лакха яккха а, дика новкъостал ду. Из бахьан долаш нохчий а гIалгIай а болхлоех дика производственникаш хилар.

Нохчий а гIалгIай а балха дIа чIоагIбаь, заводо царна ший ма хулла чуIе квартираш лу. Общежите Iеш хиннача бархIне цхьан новкъоста дезала квартира еннай. Нохч-гIалгIай 14 балхлочо шоашта цIенош хьалде лаьрхIад. Заводо дикка новкъостал дир цар лаьттан доакъош хьаэцаш. ЦIенош дечарна заводо техническй гIо ду.

ЦIенош деш болча нохчаштеи гIалгIаштеи заводо хIамаш дIакххахьа транспорт а лу. Гергача хьуна херх а хьокхийт кораш наIараш а ду, плотникий болх а бейт заводо. Заводо ший хулчох гIишлонаш хьалъе материалаш луш а новкъостал даьд ший болхлошта. Масала, № 5 йолча цеха сварщика новкъ. Вериговна завода фондах 1.500 цIен тIа юлла кирпишк еннай, 1000 етта кирпишк 1.5 кубометр герга хьу еннай, 2 кубометр горбыль, 500 дранка, 300 кг цемент еннай. Кхо цIаи верандеи йолаш цIа деш воал № 7 цеха заточник Таташев Лаьча. Заводо цунна еннай 3 тонн цемент, 40 кг. хьастамаш иштта кхы хIамаш а.

Таташев — къаьнара кадрови болхло ва. Цо дика болх барца новкъосташта чIоагIа везавелар из. Цар цIенош деча новкъостал ду цунна. Масала, мастер вола Аркадий Никитич Мирзоянц ха мукъа йолча хана цо цIенош деча вена хилар, кори рамаш дIа а оттаяь, кизгаш дIатехар, еррига пхи ниI дIаоттайир. Щу берригача баьча балхах мах дIаэцанзар нов. Мирзоянца. Шийна мастеро новкъостал дарах Таташев чIоагIа гIадвахавар. Деррига тоадаь йисте даьнна деце а, ший цIеношка дIачуваха новкъостал дир цо.

Iа хьатIадоагIаш латт. Гураха догIа каст-каста делх, цхьабакъда, Таташева цIа шифер ца хиларах тхов боацаш латт. ЦIагIа ий Iотеха дац, иштта кхыдараш а даьдац.

Иштта дукха гIалгIай, нохчий ба гIишлонаш хьалъю материал ца тоъарах цIенош тоадаь йисте ца доахаш. Завода дирекцес новкъостал де деза сийлахь-боккхача Октябра 40 шу дизара сийна нохчий, гIалгIай шоай цIеношка баха дIачугIоргболаш ба.

И. МАЙОРОВ.

ТIой-юртарча юкъерча школа цхьоалагIча классе йоазон урок луш воал хьехархо Дзоуров Iумар.

И. ПЛИЕВА сурт.

Iаьлех мишта хиннав Алхаст?

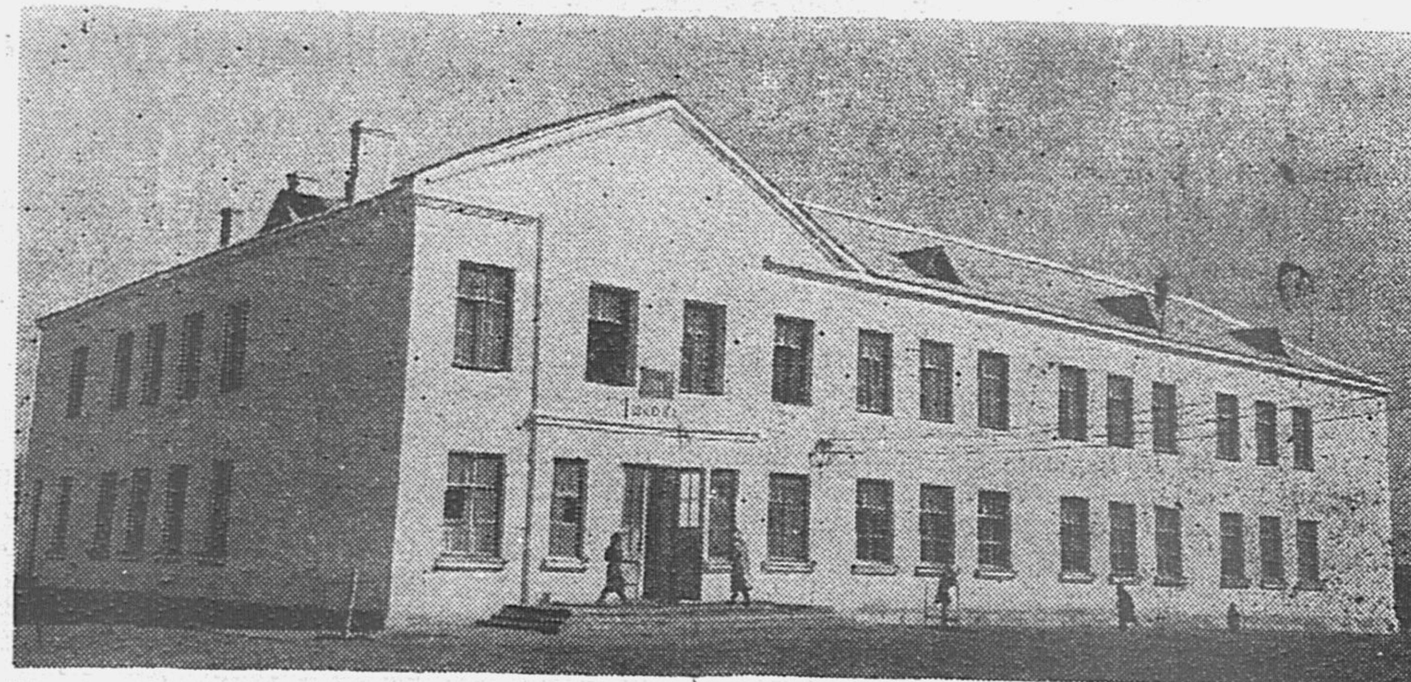
Укх шера цхьан дийнахь Ворошилов цIерагI йолча совхоза конторе ваха со чувоалаш кIал гIанд а доацаш ши ког дIа а бахийта, кулгашца корта хьал а лаьца дIачу ваьннача вагIача 30 шу даьнна хила мегаш волча цхьан сага бIарг тIа эттар са. Сай цох бIарг кхеттарца, хьо цамогаш вий?—аьнна хаьттар аз цунга.—Цамогаш хилар хIама дацар, — аьнна жоп а денна волавелар къонах ший бала кодабе: 21 июне 1957 шера укх совхозе балха эттавар со, се ма варра Мусиев Iаьла волаш цу бетта, даьккха алапий а хьаийцадар аз цу Iавешехь сайх тиллача цIерах. Кхы цхьан бетта болх а баь со алапи хьаэца веча со малав ховш саг хиланзар конторе. Хьо балха хьаэцац хинна приказ а уж спискаш а ТIой-юрта совхоза кертерча конторе дIайийхьай, аьнна, дух тIа ваькххар со конторерча болхлоша.

Малав сох Алхаст аьнна цIи тиллар? Балха со хьаоттача хана Iаьла ма хиннавий со. ХIанз бухгалтер ведомоста тIа Мусиев Алхаст латт са цIи. Сайх бокъо йоацаш 30 шу даьлча цIи тиллар ла ца могаш, айса баьча балхах алапи хьаэца дагахь отделенен управляющи н. Шадыжев волча вахар со. Цо сога аьлар хьох Алхаст аьнна цIи тиллар учетчик ва, хьо балха хьаоттара приказ ТIой-юрта да хIанз дукха ха ялалехьа къоасторгда аз из гIулакх, аьнна. Из дош н. Шадыжевс аьнна а сай алапи хьаэца ца могаш со аккхар лелаву а кхо бутт боалаш латт. Се балха оттарца сай цIерах цIенош де лаьттан дакъа ийцадар аз. Маьхах кирпашк а яйта лард а йоллийта пенаш хьал доттийтад аз. Болх баьча наха ахча дIа дала гIерташ вар со ссуда хьа а ийца. Из а дац-кх гIулакх хулаш. Алхаста мара Iаьлийна ссуда дала дапа яц контора. Со Iаьла волашехь, сох Алхаст ваьраша сои, са сесаги, кхо бери йоацача торонца Iана кIал дохийтт,—аьнна, сацийтар Iаьлас ший къамаьл. Болхлочун иззамо дола гIулакх тесса дутараш бехктокхаме увза беза.

ЕВЛОЕВ М.

Наьсарен район. Наьсар-Кертера юкъера школа.

ТIой-юртара школа

Укх сурта тIа шоана бIаргагур ТIой-юртара юкъера школа я. Цун йоккхийча, сийрдача классашка вежарий, южарий санна барттайна долаш вIашн тIера долаш деша дагIа гIалгIай, хIирий, эрсий, селий бераш.

Укх шера шоай мехка баха Казастанереи Киргизерен цIабаьхкача гIалгIай 230 совгIа бер чуийцад ТIой-юртарча школа. Цу бераштa дешар хьехаш, коммунистически кхетам луш 20 хьехархо ва, царех 11 саг институташ йистеяьха ва.

Берашка дешийтара, уж унахцIена хилийтара, цар дахар ирaзе хилийтара даиман йоакхо еш да Советски Iаьдал а Коммунистически парти а.

И. ПЛИЕВА сурт.

Ер массане а юкъара гIулакх да

Дуденнар дувцилга йоацаш доккха хиларах дег тIа курал а йолаш 40 шера шоашта карахдьнначунга хьожаш да советски адамаш. Сийлахьча Октябро даьча турпалерча гIулакхех да вай мехка культурни революци чакхъялар. Карахдаьннар уйланна чулаца мамогга доккха да. Кхыметтел эзарнена юкъе цаI а дийша ца хиннача, цхьаккха йоазув доацаш хиннача нохчаштеи гIалгIаште юкъе хIанз шоай къамах бола хьехархой, лораш, Iилман болхлой, агрономаш, поэташ, писателаш ба. Институташ, техникумаш, массайолча юрта школаш я. Дерригача берашка дешийтар мехка декхар а хинна дIаэттад.

Даь даьннад доккха дале а, школай болхлоша, районашкарча партийни, советски, комсомольски организацеша, берригача къахьегамхоша дицдалийта йиш яц вай школай балхаца хIанз кхоачамбоацараш дукха хилар.

Деша ца дагIаш цхьаккха бер ца хулийтилга — из да тахан вай воай берригa низ, воай деррига хьинар оарцагIа даккха дезаш дола декхар. Алхха школай болхлой баьнна а ца Iеш, партийни а советски а организацеш, берригa къахьегамхой оарцагIа боале из декхар кхоачашде йиш хургъя массайолча районашка а юрташка. Из бакъду школай болх тоабарна лертатIа уйла тIаяхийтача районашкарча, юрташкарча гIулакхаша.

Школай балха бизза лоархIам ца беш, из болх алхха дешара отделий гIулакх а лерхIаш, партийни а, советски а организацеш цунна юстара латташ моттигаш я республике. Из ишта ца хилча хила тарлургдацар дешара шу доладеннача хьалхарча деношка деша ца доагIаш эзарнел дукхагIа бераш дусилга.

Назрановски районе дешара шу доладенна шийтта ди даьначул тIехьагIа а школаша юкъе озанза 160 бер дар. Райисполком а партен райком а цу талха латтача гIулакха е йоаггIача бесса уйлаеш яц. Эккажа-къонги — юртарча юкъерча школе дешара шу доладеннача хьалхарча дийнахьа школе ца доагIаш 60 совгIа бер Iийнадар. Школа директор волча н. Арсамаковс а хьехархой коллективо а нахаца баьча балхо таро хилийтай царех дукхагIа дола бераш школе чуоза, цхьабакъда школа деша ца доагIаш бераш хIанз а да цу юрта.

Эккажа - къонги - юртарча сельсовета председатель вола ЦIечаев Абукар нахаца болх бе, школена гIо де раьза вац. Моттигаш я, сельсовета гIо а эшаш, цхьацца болча наха школе хулиганал леладеш. Берригa школен болх толхабе гIерта хулиганаш а, цар даьйноаной а бехктокхаме озарна цхьаккха хIама деш вац ЦIечоев.

Берий учет нийса хилар боккха лоархIам болаш да ханача долча дерригача берашка дешийтарах дола закон кхоачашдарна. 7 шерагара денз 15 шерага кхаччалца дола бераш да деша дагIанза дардгдоацараш. ТIой-юртарча школе хьалхарча деношка деша хьа ца доагIаш дисаьча ткъаьх совгIа бера юкъе бар 1940-га шера баь а 1941-ча шера баь а бола мехкарий… 1-ча классе дешабагIа беза, аьнна, писка тIа латташ, хIаьта иштта ворхI шу даланза дола бераш а дар царца. Цу бакъдолчо хьахойт цига берий учет харцахьа яьлга. Из ишта хила тарденнад берригa учета болх хьехархошта дIатIа а билла, сельсовет цу паччахьалкхен лоархIам болча балха юстара яьннадаь.

Деррига бераш школе чулацарна а, чулаьцараш дешара дIа ца довлийтарна а гIодергда хьехархой коллективаша шоай хьехара болх тоабаро, бераша цар бу кхетама-кхебара болх эшшача тайпара лелабаро, урокаш а школе мел йоккха ха а бераштa сакъердаме хургйолаш вIаштIехьа даккхаро, даиман берий даьшцаноаношца беча балхо.

Гарга кхоачаш латт вай берригача къахьегамхой праздник — Сийлахь йоккхача Октябрьски социалистически революцен 40 шу далар. Воай когаметта хьаотта деза бераш дешарах а дикача оамалах а кхедара даькъа керда доккхий толамаш дахарца духьал гIоргда вай цу доккхача цIейнна.

Американа яхь лелаярна эша торо йолаш я

ТIеххьарча 2 —3 шера къаьгга лакхденнад Ермоловски коатIарча оалхазарий совхозе даьттеи шуреи даккхари, фуаш гулдари. 1955 шера 700 центнер дулха яьккха хиннача, шера йола план 1.400 центнер йолаш укх шера, 1-ча сентябрага кхаччалца йолча хана 1200 центнер дулха паччахьалкхенна дIаеннай совхозо. Царех 900 центнер совх коатIарча оалхазарий дулх да. КоатIарча оалхазарий дулхах 30 процентага кхоаччаш дакъа лоац боабашкий дулхо. Укх шера хьалхара йолаяьй цига боабашкаш. Дерригача ахканна, 20 ди даьннача кIоригашкара яьнна кхийнача пекински боабашкашка кхаччалца, 10000 гаргга боабашк хилар совхоза Iама тIа. Цу ерригашка а хьожаш зоотехника нов. Долговс кулгал деш йола ши болхло мара яцар.

50—60 дийнахьа 2 килограммага кхоаччаш дулха йоагIа боабашк. Котамо из дулхах шерал хьалхагIа лац.

ХIанз, Iам мукъа баьннаб. Эзараш боабашкаш паччахьалкхенна дулха дIаеннай, хержа 2000 нана боабашк Iа даккха йIайхача помешенешка чуйигай.

ТIадоагIача шера 40—500 эзарнега кхоачаш боабашкаш халийта а, паргарча шерашка из цифра шолха яккха а лаьрхIа ба совхоза тIа кулгалдунах.

Хьайбаш леладеча болхлоша укх шера хIара Iаттагара 2900 килограмм шура якха декхар кхоачашдаь бовла боахк Олюнина Нинеи, Бурцева Валентинеи кхы а дуккха болеи доярка ш.

Хьа тIа доагIача Iана лаьрхIа 2000 тонн йоли, 4000 тонн силоси Iалашъяьй совхозо. ХIара Iатта 10 тонн гаргга силос кхоач цох. ТIеххаьрча шерашка доаханна корнеплодаш хьувкха баьннаб совхозе. Уж корнеплодаш совхозе болх беш боацача цIен ноаношеи, интеллигенцеи дIаювши хьалкхееши я. Цхьабараша 400—500 центнер гектара тIара яьккхай цар. ХIанз, чуийца а фермашка хьа тIа ена а яьннай 20 гектара тIара корнеплодаш.

Доаханна дажа а йол хьакха а пайдана доацаш. кIотаргаш тIа а яьнна массех бIаь гектар лаьтта уллар ферманна юхе. КIотаргаш дIа а яьха цига доаханна дажа кха де лаьрхIар совхоза специалисташа а хьайбаш леладеча болхлоша а. Укх деношка совхозага кхаьчача, кIотаргаш тедача тракторацa из кха цIендеш ва Рябухин Иван. Дийнахьа 20 гектарага кхоачаш кха цIенду цо.

ТIехьа ца дусаш лел совхозе фуаш гулдара гIулакх а. Дика болх беш ба коатIарча оалхазарашка хьожа нов. Нестерован—8 бетта хIара яхкача котамагара 134 фуаъ гулдаь, Плис Вереи — 131 фуаъ гулдаь, Глоденко Раисеи — 128 фуаъ гулдаь.

ДIадахача Iай кIоаргача кIалхьарцар тIа лелайир № 9 йолча птичнике яхка котамаш. ТIоадали кхыдола хIамаши помешене доллаше а дика тIехьале хьахъекхар цу балхо. Укх шера 12 эзар яхка котам хургъя кIоаргача кIалхьарцар тIа Iа доаккхаш.

Уж да Американа машара яхь лоаттаяр Iалашде эша гIулакхаш.

Сийлахь-боккхача Октябран 40-шу дизарна духьала болхаш Ермоловски коатIарча оалхазарий совхоза къахьегамхоша хьайбаех а оалхазарех а боала пайда совбоакх. Сага сихха дулхи, шуреи, даьттеи даккхарах Американа тIехьа кхерна долча дерригача къамий декхарах шоашка доагIа дакъалоац цар.

САМБУРСКИЙ А.

Мужечарча херх хьокхача заводе

Сийлахь-Йоккхача Октябрьски революцен 40 шу дизара сийна социалистически яхь лаьца шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашде гIерташ, хIара денна шоай дийнахьара нормаш кхоачаш а еш, бизза болх дIахьош ба Первомайски районерча мужечерча херх хьокхача завода болхлой. Тайп-тайпарча къамий: эрсий, гIалгIай, хIирий болхлой ба цига вIашагIкхийттараш, хIаьта а барттайна, цхьоагIонца, цхьа дезал санна шоайла раьза болаш, безаме цхьан болх беш ба уж.

Иштта дикача хьокхамашца белгалбаьнна ба херх хьокхача цехе болх беш бола подкатчикаш Мошхоеви Евлоеви; отвозчикаш Балаеви Белоцерковникови. Шоай болх цIенеи, тешамеи беш 120—130 процент норма кхоачашъю цар, хIаьта эшача хана шин сменатI бу цар болх. Циркулярни станока тIа болх беча Молчанова звенос — Саломатинаси, Дзурабоваси 120 процент кхоачашъю норма.

Къаьстта дикача, цIенача балхацеи, болх йисте баьлча станока юхе дика порядок хиларцеи белгалбаьнна ба, массаза цахаддаш 160—170 процент норма кхоачаш а еш, торцовочни станока тIа болх беш бола нанеи йоIи — Ковальчук Т., Надеждеи.

Къонача болхлойл тIехьа ца бусаш, шоашта тIадилла гIулакх дика кхоачашдеш сартировка еш а, кийчъяь фрезаш парафинировать деш а тешаме, цIена болх дIахьош ба завода къаьна болхлой Тужаеви, Курьянови.

— Дика коллектив я тха заводе вIашагIкхийттар, укх тайпарча новкъостий коллективаца болх бе хала дац, — йоах, цхьанне мо, завода технорук волча Гладин Михалеи, цеха мастер волча Дзейтов Юнасеи.

КОТИЕВ Султан.

Наьсарен района потребкооперацен балхах лаьца

1957-ча шера 30-ча сентябра района культуран цIагIа пайшикий уполномоченней собрани хилар. Собране оттаяь ийс вопрос яр, царна юкъе ах шерачохь райпотребсоюзо баьча балха хьакъехьа отчетни- хоржамий вопрос а йолаш. Правленес цу ханачохь баьча балха хьакъехьа доклад йир правленен председатель волча новкъ. Цороев Къамболата.

— Новкъостий пайшикаш, таханара вай районни пайшикий собрани вIашагIкхиттай деррига советски адамаш, ССКП 20-ча съезде яь исторически решенеш кхоачашъяра тIехьа лоаттабеча къовсаме, шоай лоIам, низ, къахьегама турпалал гойташ Сийлахь-Йоккхача Социалистически Революцен 40 шу дизара накъа долхача хана» — йоах новкъ. Цороевс ший доклад йолалуча юххье. Цигга белгалдаьккхар цо партеси правительствоси советски адамий хьал дIахо а тоадалара тIехьа, адамаша лелаеш йола хIамаш сихагIа а дукхагIа а хьаяра тIехьа чIоаггIа йоакхо еш хилар.

Докладчика хьуладанзар РайПО-н правленес цу ах шерачохь бе боаггIача тайпара болх ца баь хилар, хIаьта правленен хIара члено шоай декхараш доаггIача тайпара кхетадаь хиннадаларе района товарооборота план кхоачашъяь ца Iеш, тIеххоачашъяь хинна хургхилар а. Правленес ледарло яр бахьан долаш кхоачаш ца хулаш йисай района товарооборот дIададахача ахшера. Доклад чакхъяьнначул тIехьагIа правленена критика еш къамаьлаш дир пайшикий уполномоченеша. Цар белгал даьхар план кхоачашъяра новкъарло еш хинна дуккха а бахьанаш. Цхьаболча завмагаша кхетадьдац шоай декхараш, бахархошта эшаш дола товараш малагIаш да хац, шоай ханнахьа складашкара товараш хьаийдац. Иштта план кхоачаш хилара а наха эшача товарий гIайгIа а ца еш, ха йоаккхаш ва Долакха-юртарча тикан заведующи новкъ. Кулбужев. Цо 48% мара кхоачашъяьяц план; Дошалкъий-юртарча тикан заведующи вола новкъ. Гамурзиев, — 50% мара план кхоачашъяьяц; СурхотIарча тикан заведуюши новкъ. Аушев, — 64% мара кхоачашъяьяц план. Иштта кхыбараш а. Цхьабола общественни питанен болхлой а бац шоай во лелача балха бала болаш. Масала, Вогвалерча № 2 болча чайне а ТIой-юртарча № 3 йолча чайне а дIаийеш йола продукт цхьатарра я, хIаьта цу шиннахьа кечбеш болча кхачан дикал тайп-тайпара я. Вагзалерча 2-гIча чайнерча Хаткова яхача поваро кийшбеш бола кхача гаьнна чамехьа а тайп-тайпара даар долаш а ба ТIой-юртарча 3-гIча чайне повар йолча Кетоевас кийчбечул.

Шоай декхараш нийса кхетадаь а шоай цIена гIулакх бахархошка дизза дIаккхачар ловш а дукха болхлой ба кооперацен. Цудухьа наьха бехк ца хулаш а товарооборота планаш кхоачашъеш а хьабоагIа уж. Царна юкъе ба: Вагзалерча продовольственни тика заведующи вола новкъ. Вышагуров — план 139% кхоачашъяьй, Вагзалерча боахама тика заведующи вола Хаштыров — план 135% кхоачашъяьй, Вагзалерча ийнача продуктай ларека заведующи новкъ. Оздоев — план 140% кхоачашъяьй, Вагзалерча 1-гIча чайне буфета заведующи новкъ. Мальсагов—план кхоачашъяьй 127%, Ворошилова цIерагI йолча совхоза столове буфета заведующи новкъ. Олигов—план кхоачашъяьй 200%, иштта кхыбараш а.

Геттара эсала латт районе заготовкай болх, къаьстта а фуаш, тха, тIехк, бедараш гулъяра болх. Заготовкай 16 тайпаех 11 тайпа дисад кхоачаш ца деш. Из болх во леларо хьахьокх заготконторан болхлой конторера ара ца боалаш багIилга, юрташка ца хилар, бахархошца бувзабенна ца хилар, заготовкай хьакъехьа болх юрташка боаржабеш ца хилар.

ДукхагIа долча хьоалехь хьалхарча юхьига балхана Iаткъаш хиннад кIал болх беш хинна хIирий дIа а ухаш керда болхлой хьатIа а ийбеш хувцамаш хилар. Дале а РайПО-н правленен ледарлонах мелбеннаб болх цхьадолча даькъе. Масала, РайПО-с Iалаш ца еш а юрташкарча тикашка дIа ца кхоачийташ а лоаттаяьй хIанз цIенош деш болча наха эггара чIоагIагI эшаш йола, лоадам боаццаш йола строиматериалаш: хьастамаш, алтамаш, конаш, пийшка хIамаш, кораштa детта кизгаш а кораштa хьекха бод а иштта цу тайппара кхыяраш а. Цул совнагIа, РайПо складашка дена товараш дIа-юха хьожадеча хана масса а тикана цхьатарра дакъа кхоачаргдолаш ца декъаш, ходовой товараш цхьаяраштa дукхагIеи вокхарна кIезигагIеи,хIаьта цхьаярашка вIалла ца кхоачийташи декъаш хиннад. Из гIулакх боарамагI ца лоаттадаро цхьайолча тикай товарооборота план кхоачаш ца хулаш йисай.

Цхьабакъда, новкъоста Цороевс ше балха эттача хьалхарча шин бетта (июль, август) еннача отчетах гуш дар РайПо-н болх хобаллал тоабаь хилар. Цу шин беттара план тIех кхоачашъяьй кооперацено. Цо хьахьокх новкъ. Цороев болхлошца тарлург волаш хилар а болх тIехь-тIехьа тоабеш цунга дIабохьалург хилар а. Пайщикий уполномоченней собранес гIалат даьдац новкъ. Цороев ший гIулакха тIа юхахаржарах. Цхьабакъда, н. Цороевна ха дезаш да шийна тIалатта доккха дукъ ледарагIа бола болхлой дикагIачарца ца хийцача дIадохьалургдоацилгеи района бахархоша дIадехараш дизза кхоачаш дулаpгдоацилгеи.

Цу собране тIаийцар дIахо йодача хана РайПО правленес де дезача балхий хьакъехьа дуккха а наказаш. ХIаьта районни партийнии советскии арганизацеш декхарийла я хIанзалца санна тесса ца буташ, кооперацен балхага хьожаш хила, цунна эшшача моттиге новкъостал де а харцахьа даьннар бакъахьа даккха а.

А. ПЛИЕВ.
(«Сердалон» корр.).

Наьсарерча библиотека болхло гIалгIа Султыгов Iаьла дийшаь керда книжка дувцаш конференци яь воал мельзаводерча болхлошца.

ЮСУПОВА сурт.

Альдиев Саварбик

Эггара хьалха шоай мехка цIабоагIача нохчащца — гIалгIащца ший юрта, Наьсаре цIавера Альдиев Саварбик а. Ше цIавенача хьалхарча деношка мельзаводе слесара балха вахар из. Уккхаза накъаяьлар цунна Казахстане Iоамаяь хинна говзалаш. Цигача, Караганде, шахте болх беш хиннав Саварбик.

ХIанз Альдиев Саварбик ший зIамигача дезалца (воша, сесаг, кIаьнк) шийна цIа деш воал. Лаьтта а ссуда а деннад цунна райисполкомо.

Мельзаводе а болх дика беш ва Саварбик. «Альдиев-боккъонца вола болхло ва, — йоах слесарни бригадан бригадиро Шалькос Ф. Ф. — Шийна тIадилла гIулакх дизза чакхдоакх цо».

ХIанз слесараш заводе керда оборудовани оттаеш, тоаеш боахк.

— Нохч-гIалгIаче бахача наха мел эшаш я хов тхона тхоай завод, — йоах Саварбика. — Цудухьа тхоай низ кхо ца беш тоабергба оаха мельзавода болх.

М. ДОСКИЕВ.

Дерригa дуне цецдаьккхад советски Iилмахошта карагIдаьннараша

Говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецарах ТАСС-а баьча хоамах доазол дехьа дувцараш

Нью-Йорк. (ТАСС). СССР-е дунен тIа эггара хьалхагIа говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецарах болча ТАСС-а хоамо США къаьстта безам айбаьб.

Радион а телегойтара а компанеша шоай передачаш совцайир, СССР-е лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецар дIахкхайкаде. Шоай Iуйран арахецар тIа газеташа арадаьхад ТАСС-а хоамаш а хьалхарча полосаш тIа йоккхий язъяь комментареш а.

Ассошиэйтед Пресса агенствос хойтачох, ТАСС-а хоам хьахезачул тIехьагI, американски Iилмахоша хIанз укх сахьате США болча ракетни техникан специалисташта — советски Iилмахошта ловца баьккхар из йоккха ка яларах. Бакъда, советски Iилман уж толамаш далар а цар США-н юкъарленна бу дика Iоадкъам а шоашта новкъа хилар къайла ца кхухьаш, цу толамий лоархIам кIезгбе гIерташ бола къаьстта викалаш а бар цига. Къаьстта аьлча, мохк кхерамах лорабара министра хьежаш ухийтача снарядий хьакъехь волча помощнико Холодэй яхачо аьлар, шийга кхаьча дац лаьттан спутник советаша урагIъяхийта дIахецарах дола «бакъдар». Цхьабакьда американски радион а телегойтара а станцеша шоай ладувгIархошта хазийтаб хьаяьча спутника бу оаз йола хоам. Спутнико хоам баь хилар-м дуккхача радиоезархоша хьакхайкадаьд. Мохк кхерамах лорабара министерствос хьакхайкадаьд 4 октябре саррахь фордий министерствон Iилман — тохкамий отдела лабораторес регистраци яьй США-н тIагIолла Вашингтона юхе гIолла лаьттан спутник кхозза тIехъяьнна хиларах.

Шоай комментареш тIа газеташа эггара хьалха белгал доах, СССР говзалца хьаяь лаьттан спутникаш урагIъяхийта дIахецара хьакъехь США-л хьалха ялар. «Нью-Йорк геральд трибюн» яхача газето хоамбу Америкас говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахеца хIанз а дукха ха еза яхаш, урагIъяхийта спутник дIахеца 1958 шера бIаьсти лерхIаш да йоах цо.

Ассошиэйтед Пресса агенствос беча хоамах, мехкашта юкъера геофизически кхоалагIа шу дIадахьарах йолча США-н национальни комитета председатело Каплана аьлар: «Вайгара яр миссел мара ха йоацаш. вайла хьалхагIа царна (советски Iилмахошта) де кхийначо цецваьккхав со. Сона хетаргахь из дика карагIа даьнна хIама да. Мехкашта юкъерча барт — цхьоагIон хьакъехь говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахе цар боккхача лоархIаме хIама да. Из даьраш советски Iилмахой ба, эггара хьалха а даьд цар из».

Американски кхыча дикка воккхача Iилмахочо Беркнера белгалдир, Советски Iилмахошта карахдаьнначо Iилман чухь керда зама хьаель, аьнна.

* * *

ЛОНДОН. (ТАСС). Рейтера агентствос хьахойт, къаьстта зувш хиннараштa а радиостанцешта а Советски Союзе урагIъяхийта дIахийца говзалца хьаяь лаьттан спутник бIаргайоври цо деш хинна хоамаш хеза хилари. Цу хIамано дерригача дунен теркам шийна тIабахийтаб, яхаш дIахо дувц агентствос. Из спутник зувш дерригача дунен тIа мехкашта юкъерча геофизически шера программах болх бу 150 группа я.

Дирригача дунен тIарча радиостанцеша хьахойт, говзалца хьаяьча спутника тIарча передатчикаша Морзе дараш санна, хадданза, чехка, цхьатарра дIоахал долаш, хаьдда хоамаш ду яхаш Агентствос хьахьокхачох, говзалца хьяь спутник ше йодача хана цо деш долча хоамашта юкъерча хано бакъду, спутнико лаьттана гонахьа 1 сахьатеи 35 минутеи го боаккхаш хилар.

Геттара Iуйрийна Гаагерча радиоладувгIара станцес кхозза хьайийцар хьяьча лаьттан советски спутника тIара доагIа хоамаш.

* * *

ПАРИЖ. (ТАСС). Франс Пресса агентствос хьахайтача бесса, агентствон радиоладувгIара службас Гринвича ханаца лаьрхIа 07 сахьати 05 минути яьлча лаьттан советски спутника тIара боагIа 03 секундан дIоахал дола кхо хоам хьалаьцар. Цу ханна 20,005 мегагерц частота йола спутника тIара доагIа хоамаш хьалийцар Берне а.

Бельгийски радиостанцес хьалийцар цу моттигерча ханах 7 сахьати 50 минути яьлча, хIаьта Браззавилерча радиоладувгIара службас — Гринвича ханах 6 сахьати 35 минути яьлча.

* * *

ПАРИЖ. (ТАСС). Дунен тIа эггара хьалхагIа говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецарах болча ТАСС-н хоама комментари еш, Франс Пресса агентствос йоах: «Сиглен пространство яккха бахьан США-неи СССР-аи юкъе латтача маьршача къовсаме Советски Союз котъяьннай. Говзалца хьаяь лаьттан спутник Советски Союзо хьалхагIа урагIъяхийта дIахийцай.

Франс Пресса агентствос белгал доах, говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецар Iалаьмате Iилман боккха лоархIам болаш да яхаш. «Политически а стратегически а мел хетар цхьан оагIорахь а доккхаш,—йоах агентствос, — шек доацаш, ала йиш я, вай къаьстта лоархIамерча хIаман тешаш да аьнна. Iилма Iилман фантазена тIехьа кхувш латт. Массехк шу даьлча лаьттан атмосферан тIа планеташта юкъера станцеш хургъя аьнна хеталга хIанз кхы фангази лерхIа йиш йолаш дац».

* * *

БЕРЛИН. (ТАСС). Дунен тIа эггара хьалхагIа хьаяь лаьттан спутник СССР-н урагIаяхийта дIахецарах болча ТАСС-н хоам комментари еш, Гамбургски радиос кхайкаду: Дуккхача хана адамаша сигленашка бовла лерхIаш хинна уйла массехк сахьат хьалхагIа кхоачаш хилар. Селхан денз хьа, говзалца хьаяь лаьттан спутник 900 км сигал лакхa эллиптически траектореш еш, лаьттан гонахь кхесташ я.

Говзалца яьча спутнико ду хоамаш, йоах дIахо радиохоама тIа, тIеххьарча сахьаташка дунен дуккхача мехкашка, иштта Германен Федеративни Республике а хаьдда хьахозаш дар. Сахьат хьалхагIа говзалца хьаяь лаьттан спутник белгалъяьй американски Колумбия яхача городе.

Қа маьхал а йолаш йолча конструкцех яьча, дуне (малх, бутт, седкъий, лаьтта, планеташ) тахкарна йоккхий торонаш лу говзалца хьаяьча лаьттан спутнико, шоай американски коллегашца лаьцача яхье Советски Союза Iилмахой котбаьлар, йоах хоама тIа.

* * *

ТОКИО. (ТАСС). Советски Союзо говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецаро гIадбигаб японски Iилмахой а дуккха бола общественни нах а. Японски радиос яхачох, Токиорча астрономически абсерваторен кулгалхо волча Мияги яхачо мехка тайп-тайпарча районашка ядача зем боахача 25 пунктага указани еннай японски территорен тIа лаьттан спутник тIанийсъенна ха а моттиг а белгал юлургйолаш сигленга хьежа аьнна.

Советски Союзо лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецарах болча хоама комментари еш, японски радиос белгал ду, дунен тIа эггара хьалха хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахеца торо хилар советски правительствос Iилмахошта дикка новкъостал дар бахьан долаш.

* * *

ҚАИР. (ТАСС). Советски Союзе дунен тIа эггара хьалхагIа говзалца хьаяь лаьттан спутник толамца урагIъяхийта дIахецаро чIоагIа наьха уйла тIа а яхийтай, печатага боккха теркам а байт.

Дерригача газеташа хьалхарча полосаш тIа доккха керте язбаь арахийцаб из хоам. Газеташа цу хIаман мах бу, из Советски Союза карахдаьнна Iалаьмате доккха Iилмантехнически гIулакх хиларагI тарра. «Аш-Шааб» яхача а кхыча газеташа а белгалду говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецар эггара хьалха Советски Союзе даьд яхаш. «Аль-Ахрам» яхача газето йоах говзалца хьаяь лаьттан спутник Советски Союзе толамца урагIъяхийта дIахецаро СССР цу хьакъехь ВIашагIкхийттача Штател тIех яьннай».

«Аш-Шааб» яхача газето язду, говзалца хьаяь лаьттан спутник урагIъяхийта дIахецар «советски мохк планеташта юкъера полеташ елга кхоачашде болабара хьалхара этап я».

Нохч-ГIалгIай АССР-е хьалхара спортакиада

Нохч-гIалгIай АССР-е хьалхарча спартакиадан финальни къовсам дIабахьа Шолжа-гIалий тIарча стадионашка, вай республике дикагIа бола спортсменаш гулбелар. 5-ча октябре делкъел тIехьагIа кхо сахьат даьлча Шолжа-гIалий тIарча «Динамо» стадионе спартакиада хьаеларна,—Торжественни колонна трибуна хьанислушехь, гулбенначар деттача тIоарашца тIайийцар спортсменаш. Советски Союза гимн а локхаш спартакиадан байракх хьалъаййир.

Спортсменашка, моаршалла къамаьл дир Нохч-ГIалгIай АССР-а Оргкомитета председатель волча новкъоста Гайрбековс. Моаршал делар цо спортсменашка ССКП Нохч-ГIалгIай обкомеи, Оркомитетеи цIарех. Гайрбековс аьлар спорт лоархIаме гIулакх да, вай республике из дегIадарна вай спортсменаш тIайоагIача хана шоай говзал лакхъе еза, шоай даьй мехка цIа баьхка нохчий, гIалгIай спорта юкъе оза беза.

7-ча октябре кхаччалца кхаь дийнахь хиннача спартакиадан финале дакъа лоацаш яр, болхлой коллективаши, физкультуран обществаши, лакхара дешера заведенеши, юртбоахама районаши.

«Орджоникидзе», «Динамо» стадионий спортивни площадкаштеи, стадионий наькъаштеи, бIайхача къовсаме баьлар волейболисташ, легкоатлеташ, велосипедисташ, боксераш, гимнасташ, штангисташ ишта кхы бараш. ХIара спортсмена безам ба хьалхара моттиг яккха. Дале а массаза аьттув балац из яккха.

1500, 800 метрах хьалхара моттиг яккхарна бейддачарна юкъе, хьалхаваьлар спортан мастер вола Насвит, цунах чемпион хилар 1500, 800 метрай дистанцен.

Цу дистанце бейддача кхы спортсменашта юкъе къовса баьлар каги нохчий легкоатлеташ Абдурахманов (Ведена район), Шахгиреев (Шаьла район), хIире—Вазиев (МогIалбек), цхьабакъда царна спортивни разряд хьокха маганзар, дале а цар шошца болх бой, бакъ бола легкоатлеташ хургхилар хьахьекхар цар.

Эстафетни бовдар ше йолча хана боккхача безамца тIаэц хьажабаьхкараши, спортсменаши. Ишта хилар хIанз а.

4 × 200 м старта тIа яьлар маIачанаьха командаш, шоай лоIамах вIашахкхийтта спортивни обществай «Локомотив» «Къахьегама резерваш», «Нефтяник»; «Нефтяника» оагIув лоацаш хьалхарча этапа бейддачарна юкъе дакъа лаьцар спорта мастер волча Насвита, цо Iалаьмате чехка вадарца ший новкъостага эстафетни гIадж дIаелар, цунца команда «Нефтяник» хьалха а яьлар. Дале а шоаллагIа этап едача пединститута команда цхьа секунда хьалха яларца, цу дистанцен хьалхара моттиг яьккхар. Спартакиадан чемпиона цIи яьккхар дIоахалаш кхоссаваннача спорта мастер волча Казанцевс (из кхоссавалар 6 м 78 см), молот кхессаьча Е. Ролле («Урожай»)—52 м 14 см, ядро кхессаьча Р. Глазковс («Нефтяник») — 10 м 60 см, лакхал кхоссабенначарна юкъе Р. Плошенкс («Буревестник») — 150 см 200 м ейддачарна юкъе Ф. Казанцева («Урожай»).

Диск кхосса къовсбенначарна юкъе хьалхара моттиг яьккхарна йихе бисар Ролл общество «Урожай», Матиев «Динамо», Федоренко (мехкдаьта института студент). 1-моттиг яккхар Роллс (41 м 36 см гаьна кхессар цо диск) II-гIа мотиг яьккхар Федоренкос (41 м 26 см гаьна кхессар диск). Ала деза Матиев Мухарбик спорта юкъе керда саг цахилар, город Фрунзе денз хьавоагIа из спорта юкъе дакъа лоацаш, цхьабакъда диск кхосса юкъе хьалха венавар из. Шеко яц Мухарбика ший спорта говзал кхы а лакха йоаккхаргхиларах.

Кхалнаха юкъе 4 × 200 м эстафетах хьалхале яьккхар пединститута командас. ШоллагIа моттиг общества «Нефтяника».

Хьежорга топаш кховсарна хьалхара моттиг яьккхар команда «Динамо». ШоллагIа моттиг яьккхар общество «Буревестник».

Спортивни гимнастиках хьалхара моттиг яьккхар общество «Буревестника», шоллагIа моттиг яьккхар «Нефтяник».

Йоккха говзал хьеккхар мастерий программаи упражненеш хьекхача Шолжа-гIали тIарча № 21 йолча школан 10 класса дешархочо Назаровас Л. Назровай 18 шу мара даьннадац гимнастика Iомаю 5 шу да.

МаIача наха юкъе спортивни гимнастиках хьалхара моттиг яьккхар Шерстюхов Новомир Николаевича. Росийски Федерацен къамий спартакиаде цхьоалагIа разрядникашта юкъе хьалхара моттиг яьккхай 1957 шера Шерстюковс. 0.3 бал мара Шерстюковна техьа висанзар шоллагIа моттиг яьккха гимнаст Вержбицский Генади Иванович (цхьоалагIа разрядник).

Стадион «Динамо» ахкан павилионе, къовсабелар тяжелоатлеташ (штангисташ) къаьстта чIоагIа къовсабелар, Грибови «Нефтяник» обществан викал, Израилови общество «Динамо». Троеборен сумме 280 кг айъяьча Грибовс хьалхара моттиг яьккхар. ШоллагIа — Израиловс.

«Динамо» обществан сий лордеш, тяжелоатлеташ, кагийнах нохчий, гIалгIаи бар укха къовсама юкъе Израилов Леча, Кодзоев ИбрагIам, Висаитов Мурат, Сухилаев Султан, Яхиханов Рамзан, во хьокхамаш хьокханзар цар, берригаш шоллагIа разрядникаш ба уж. ШоллагIа моттиг яккхар «Динамо» штангисташ.

Футбол спартакиадан чемпион хилар команда «Къахьегама резерваш».

Волейболах хьалхара моттиг яьккхар (маIачанахах) пединститута командас. ШоллагIа моттиг (мехкдаьта института).

Волейболах хьалхара моттиг яьккхар общество «Нефтяник» (кхалнаха).

ШоллагIа моттиг (пединститута).

КIалтохарах летача командех, хьалхара моттиг яьккхар мехкадаьтта института командас. ШоллагIа моттиг общество «Нефтяник» (физкультурни коллективашта юкъе). Обществашта юкъе хьалхара моттиг яьккхар «Буревистника шоллагIа моттиг общество «Нефтяник».

Боксах хьалхара моттиг яьккхар общество «Нефтяник».

Велосипедах хьалхара моттиг, 25 км хаьхкаьча кхалнаха юкъе яьккхар СССР спорта мастер йолча Тарановас, шоллагIа моттиг яьккхар Рюпинас, кхоалагIа — Аврагимовас.

7 октябре сайран, Ленина цIарах йолча культуран Двореце нохч-гIалгIай АССР-а хьалхарча спартакиадан хьокхамаш лаьрхIар.

Кхаь дийнахьа хиннача къовсамах хьалхара моттиг яьккхар «Нефтяник» цIи йолча обществан спортсменаша. ШоллагIа «Буревестник». КхоалагIа «Динамо». Котьяьннача командаштеи сменаштеи призаши дипломашеи, подаркаши елар.

Физически культурани, спортани председатель волча новкъоста Есковс котбаьннарчаргеи, дакъалацархошкеи, моаршал даларца а дIахо йодача хана керда спортивни толамаш даха дезаш хилар гучадаккхарца дIакъайлар спартакиада.

О. БУЗУРТАНОВ.

Кино

„Координаташ ховш яц“

Нохч-ГIаглгаIй республикан кинопроката конторо арахийцад Шолжа-гIали а республикерча районий а экранашка Одесски художественни фильмай киностуде кийчдаь «Координаташ ховш яц» яха кинокартина.

Хала, доккха Даьхен декхар кхоачащдарна, кхераме, гаьнача рейсах бахача советски морякий майралах дувц кинокартина тIа сценарен автора Рядченкоси режиссера Винярскийси.

Цхьаццане тIа итт эзар тонн йолаш авиационни бензин а ийца Туапсера Ленинграде долха доккха ши кема гу эггара хьалхарча кадраш тIа.

1941 шера 22 июне Советски Союза хала денош тIаэттача хана — немецки фашисташ оакхарий хьисапе вай Даьхенна тIабаьржача хана, маьрша мухь ийца шоай новкъа долхаш да советски танкераш. Вай мехка гаьна баьнна Средиземни форда тIа кхаьчача радиоца хоз царна Даьхенна кхерам тIабенилга, Балтийски фордагара денз Iаьржача фордага кхаччалца фронт этта Советски Союзаца тIом болабаьлга. Маьрша шоай новкъа долхача кемашта тIаьхкача моастагIий самолеташа бомбаш йийтта эккхийт царех цхьа кема. Ийккхача кема тIара цхьа радист Долински мара кIалхара ца воалаш, цу кемаца хинна нах боабу цига.

ХIанз. укх сахьате, юхе дисача кема капитана политпомощника Крутовс радиоца къамаьл даь иккхача кема тIа радистка хинна цун сесаг а ла цига. Шийна тIакхаьчача боккхача балийна ше корзагI ваьнна вале а новкъостий дIаккхетабу цо берригача советски мехка наха тIаэттача кхерамах, хIара советски сага хьалхашка латтача декхарех, кема копитана Чаловс Къулбехьа гIолла го а баьккха Владивосток дугаргда вай кема, аьнна, баьча соцамах.

ТIема кийчо йоацача кемана хала дар новкъа зе ца хулаш иззал гаьна никъ бе, цудухьа лаьрхIар цар шоай координаташ гуча ца яха.

Эггара халагIа яр моцал, хIана аьлча, кIезигача наькъа лаьрхIа мара цар кхача ийца бацар.

Тамашийна даьгача кема тIара кIалхара ваьнна, укх кема тIа нийсвеннача Долинскийс доккха зе ду экипажа массадолча хIамана духьале ярца, ший тийша болх мотористa Брагина дIатIа билла гIерташ запаса яда шоколадаш лечкъаярца, юххера а кема координаташ радиоца дIакхайкае венна корзагIа а ваьнна цIагIара араэккхаш, йоагаш бе йоалла гIаьле метта Iо а кхесса, цунах кема тIа цIи яларца. Новкъосташта ше волчча тайпара гучаваьнна Долинский кхы ваха а вала а мотт йоацаш кема палуба тIа ара а иккха хи талгIено дIа а вихьа, сий доацаш, вайна дIавоал.

Малара тIаккхувш хиларца, кема тIа дисциплина лелаеш ца хиларца, во оамалаш хиларца новкъосташта юкъе белгал ваьнна хинна Брагин юххьанца денз новкъосташа а къаьстта капитана политпомощника Крутовс а хьехамаца кхетаварца, во оамалаш дIа а яьнна, тоавалар а хьахьокх кинокартине. Кема тIа цIи яьннача хана Брагина майрал-денал бахьан долаш эккха ца эккхаш а дус кема. Цига воага варагI ла из.

Экипажаца цаI мара йоаца кхалсаг Надя новкъосташа йоакхо еш, сий деш лелар.

Кино оттадаьраша а, артисташа а дизза кхоачаш даьд шоай дика кино вIашагIдоллара декхараш.

Кинофильм йистейоаллаш хьахьокх вай мехка гарга кхоачаш советски тIема кема кхийтта уж гIадбаха хилар.

Керда кинофильм советски наха, къаьстта кагийча наха дика хьехам луш да.

КОТИЕВ С.

РЕДКОЛЛЕГИ.

Токаца йIоахлуча прибораша болх беча хана цIи яларах лорадалара правилаш

Электричестваца йIоахлуча прибораша болх беча хана цIи яргйоацаш йола правилаш чIоагIа лелае еза.

Тока саьргаш хила деза, цIагIа чудолхача моттигашка тока низагеи аьшка саьрга сомалгеи хьежжа лаьрхIа йола, атта доага саьргилгаш а дехка яь предохранителаш а йоахкаш. Цул совх, пенех чакхдоалача моттигашка хьамча трубкаш йоахкаш хила еза царна тIа.

Рубильникаши, предохранителаши, цу тайпара кхы йола а, ток дIа-юха екъа лаьрхIа оатхалаши, е мрамора тIа, е шифера тIа, е кхы йолча, ца йоагача материалаш тIа оттаяь хила а еза, массаза тоаенна (нийса болх беш) хила а еза.

Тока саьргаш, берзанча аьшка саьргаца чIоагIделга а, царна юкъе аьшка оатхалаш ехкалга а, электролампаш тIа каьхаташ хьерчаделга а, де бокъо яц, цIи яккхарна гIо дергда цу хIамаша.

Тоаянза йола выключателаши, штепселаши, резеткаши, керда яраш дIа а ехка хувца еза.

Электрически прибораш (пешкаши, чайникаши, аьшкаши) ца йоагIача материалах кIийле а яь, пенаштеи доагараи 25 см. гаргагIа йоацаш оттаяь хила еза.

ГражданашI диц ма лелаш, токаца йIоахлуча прибораша, бе йоацаш уж лелаеш хилча атта цIи йоаккхилгах. ЦIи яларах лорадаларна оттадаь гIулакхаш леладелаш царна.

Шолж-гIалан добровольни пожарни общество.

РЕДАКЦЕН АДРЕС: Шолжа-гIала. Красни фронтовикий улица, № 23. Телефон 2-25-72, корректорске 2-30-91.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 23. редактора 2-41-23, редакции—2-25-72, корректорской—2-30-91.

СФ02514.

11-ча августа 1918-ча шера цIерагI йола типографи.

Заказ № 7165.